

CHP Müfettişlik Raporlarında Rize, Mapavri (Çayeli) ve Pazar Halkevleri ile Halkodalarının Çalışmaları (1940-1944)

Seyithan ALTAŞ

Öğr. Gör., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Rize

E-Mail: seyithan.altas@erdogan.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-4418-0069

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 05.03.2020 Kabul Tarihi / Accepted: 11.02.2021

ÖZ

ALTAŞ, Seyithan, **CHP Müfettişlik Raporlarında Rize Mapavri (Çayeli) ve Pazar Halkevleri Halkodalarının Çalışmaları (1940-1944)**, CTAD, Yıl 17, Sayı 33 (Bahar 2021), s. 217-257.

Cumhuriyet devrimlerinin halka götürülmesinin önemli bir aracı olarak kurulan Halkevleri Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'nin bir kültür kolu olarak 19 Şubat 1932'de çalışmalarına başlamıştır. İlk etapta açılan 14 Halkevinden sonra ikinci dönem kuruluşları olarak açılan Rize, Mapavri (Çayeli), Pazar Halkevleri ve Halkodaları bütün imkânsızlıklara karşın önemli çalışmalar yapmışlardır. Bu çalışmada 24 Haziran 1932'de açılan Rize ve kazalarındaki Halkevleri ve Halkodalarının çalışmaları ele alınmıştır. Bu çalışmalar, öngörülen çağdaşlaşma hedeflerini gerçekleştirilmeyi amaçlamışsa da incelediğimiz belgelerde bir takım olumsuz koşullar yüzünden çok da başarılı olmadıkları anlaşılmaktadır. Bunun en önemli nedenleri arasında maddi imkânsızlıklar, binaların faaliyetler için yetersiz kalması, üye azlığı, eğitimi ve ilgili kadroların noksanlığı, faaliyetlere katılımın yetersizliği gibi faktörler sayılabilir. Başarıyı düşüren bir başka neden ise şehrin pek çok yönden geri kalmışlığı ve bu konuda Halkevinin üzerine

düşen yükün fazlalığı olduğu da söylenmelidir. Kişisel çıkar uman bazı kişilerin olumsuz tutumları, görev almak istemeyen memurların varlığı, çeşitli nedenlerle yönetimden ayrılan kişilerin yerlerinin doldurulamayışı, Halkevlerinin faaliyetlerinin tam anlamıyla gerçekleştirilmesini engellemiştir. Yine de başta gönüllü aydınların öncülüğünde ve halkın daima yenilikten yana düşüncesinin desteği ile 1932'li yıllardan başlayarak kapatıldıkları 1950'li yıllar arasında önemli işlevler gerçekleştirdikleri görülmüştür. Bölge insanının asırlardır geri kalmışlığını ortadan kaldırmak için sosyo-kültürel kalkınmaya büyük katkı sundukları da belirtilmelidir.

Anabtar Kelimeler. Halkevleri, Atatürk Devrimi, Halkodaları, Rize, Çayeli, Pazar.

ABSTRACT

ALTAŞ, Seyithan, **Works delivered by the Community Centers and People Rooms in Rize Province, Mapavri (Çayeli) and Pazar Towns in Republican Peoples' Party Inspectorship Reports (1940-1944)**, CTAD, Year 17, Issue 33 (Spring 2021), pp. 217-257.

Established as an important means of conveying the Republican revolutions to the people, the Community Centers started their activities on 19 February 1932 as a cultural branch of the Republican People's Party (RPP). The community centers and people rooms in Rize, Mapavri (Cayeli) and Pazar, which were opened as the second-period institutions after the 14 Community Centers opened in the first phase, have carried out important activities despite all the impossibilities. In this study, the activiries of community centers and people rooms in Rize and its districts, which were opened on 24 June 1932, are discussed. Although these activities aimed to achieve the envisaged modernization goals, it is seen in the documents we examined that they were not very successful due to some adverse conditions. Among the most important reasons for this, there are factors such as financial impossibilities, insufficient buildings for activities, shortage of members, lack of educated and relevant staff, and insufficient participation in activities. It should be said that another reason that lowered the success is the underdevelopment of the city in many ways and the high burden of the Community Center on this issue. The negative attitudes of some people hoping for self-interest, the presence of civil servants who did not want to serve, and the inability to replace the people leaving the board for various reasons prevented the activities of the community centers from being fully realized. Nevertheless, it was observed that they performed important functions starting from the 1932 till the 1950s, when they were closed, under the leadership of volunteer intellectuals in particular and with the support of the people's idea that always favored innovation. It should also be noted that they have made a great contribution to socio-cultural

development in order to eliminate the backwardness of the people in the region for centuries.

Keywords: People Houses, The Atatürk Revolution, People Rooms, Rize, Çayeli, Pazar

Giriş

Halkevleri, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin öngördüğü laik, bilimsel düşünen ve yurttaşlık kültürü etrafında bir araya gelmiş bir toplum yaratmayı amaçlamıştır. Cumhuriyet devrimlerini halka götürmek ve benimsetmek amacıyla¹ kurulan Halkevleri ilk etapta 14 yerde 19 Şubat 1932'de resmen açılmıştır.² Bunlar, Afyon, Ankara, Aydın, Bolu, Bursa, Çanakkale, Denizli, Diyarbakır, Eminönü, Eskişehir, İzmir, Konya, Malarya, Samsun Halkevleridir.³

Halkevlerinin nereden esinlenerek kuruldukları günümüze kadar hep tartışılmıştır. Araştırmacılar bu kurumların ya faşizmden; ya da komünizmden esinlenerek kuruldukları yönünde görüş belirtmişlerdir. Cumhuriyetin kurulduğu dönemde Avrupa'daki bazı ülkelerde meydana gelen değişimler dikkate alındığında, buradaki bazı gençlik kuruluşlarından esinlenerek kuruldukları söylenebilir. Ancak Halkevlerinin bu faşist veya komünist ideolojilerden çalışma yöntemleri ve çalışma araçları bakımından benzediği iddia edilse de amaçlar bakımından farklı oldukları üzerinde durulmuştur.

Kuruluş nedenleri ne olursa olsun, gerçek nedenlerini o günkü Türkiye'nin siyasi, sosyal ve ekonomik koşullarında aramak gereklidir.⁴ Özellikle Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulması ile birlikte devrim partisi ile boy ölçüşebilecek bir konuma gelmesi ve kapatılması sonrasında yöneticiler ile halk arasında bir kopukluğun olduğu sezilmeye başlanmıştır. Yapılan devrimlerin halka mal

¹ Zeki Arkan, "Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi", *Atatürk Yolu*, Cilt 6, Sayı 23, Mayıs 1999, s. 262.

² Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 11. Basım, İstanbul, 2010, s. 205. Halkevlerinin kuruluşunun CHP'nin 1931 kurultayında alınan bir karar doğrultusunda kurulduğu iddiasının doğru olup olmadığı tartışmalıdır. Bir görüşe göre CHP'nin kurultayında Halkevlerinden bir tek kelime bahsedilmemiştir. bk. Orhan Özacun, "Halkevlerinin Dramı" *Kebikeç*, Sayı 3, 1996, s.87. Kimine göre de Cumhuriyet Halk Fırkasının, 15 Mayıs 1931 tarihinde toplanan Üçüncü Büyük Kurultayı'nda mesele görüşülmüş partinin kabul ettiği ana vasıflar üzerinde durularak, halk terbiyesi için Halkevleri açma ödevi tartışılmış ve karar alınmıştır. Nurcan Toksoy, "Türk Ocakları'ndan Halkevlerine" *Türk Yurdu Dergisi*, Yıl 100, Sayı 283, Mart 2011, s. 185-192. Ayrıca kitap olarak bk. Nurcan Toksoy, *Halkevleri - Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak*, Orion Kitabevi, Ankara, 2007, s. 35.

³ *CHP Halkevleri ve Halkodaları, 1932-1942*, s. 3.

⁴ Anıl Çeçen, *Atatürk'ün Kültür Kurumu. Halkevleri*, Cumhuriyet Kitapları, 2. Basım, İstanbul, 2000, s. 91.

edilemeyişi, düzen karşıtlarının hala tehlike unsuru olmaktan çıkmamış olmaları-Şeyh Sait İsyanı ve Menemen olayı gibi- göstermiştir ki henüz çok partili döneme geçiş için koşullar hazır değildir. Bu olayların halk üzerindeki etkilerini görmek ve bertaraf etmek için bizzat Atatürk yurt gezilerine çıkmış ve halkın durumunu kendi gözleriyle görmüştür. Atatürk'ün bu konudaki tespitlerini Hasan Rıza Soyak anılarında belirtirken, Atatürk'ün bunaldığından bahsetmektedir.⁵

Böyle bir durumda parti yönetimi, kendilerine çekidüzen vermek, halka inmek, halkın sorunlarını yerinde görüp tedbirler almak; diğer taraftan da rejimi sağlama almak için devrimleri ve parti ideolojisini geliştirmeyi ve halka götürmeyi planlamışlardır. Bu konuda öncelikle karşıt unsurların etkisiz kılınması yoluna gidilmiştir. Bazı partiler kapatılmış, basın cezalandırılmış, gazetecilere tutuklanılmışlardır. Diğer yandan bazı derneklere de örgütlenme ve yaşama hakkı verilmemiştir.⁶

Bu tedbirler çerçevesinde yine Darülfünun 1933 yılında politik ve teknik açıdan ele alınarak Türk devriminin ilkelerini savunacak ve siyasi iktidarın desteği olacak şekilde üniversiteye dönüştürülmüştür.⁷

Temel sorunların telafisi, bir an önce çağdaş bir toplum olma ideali ve rejimin yerleşmesi için atılan adımların sonuçlarından biri olan Halkevleri; halkı pozitivist dünya görüşü doğrultusunda eğitmek, yeni rejimi destekleyecek yeni bir siyasi kültür oluşturmak, halkın kaynaşarak birbirini anlayan ve fikir alışverişinde bulunan insanlar haline gelmesini sağlamayı amaçlamıştır. Ayrıca temel amaçları arasında, gençleri zararlı alışkanlardan uzak tutmak, sağlıklı nesiller yetiştirmek, halkı modern bir zihniyete kavuşturmak, köy ile kent arasındaki farkı ortadan kaldırmak ve hem köylerde hem de kentlerde yetişkin eğitimini gerçekleştirmek, cehaleti yok etmek, milliyetçi, laik ve halkçı fikirleri aşılacak gibi hedefleri de taşımaktadır⁸. Açılış nedenlerinden sadece birkaçını teşkil eden bu faktörlerin sayısını artırmak mümkündür. Halkevlerinden beklenen görev ise; cumhuriyetçilik, laiklik, demokrasi, halkçılık vb. değerlerin halka kazandırılması ve halk arasında yerleşmiş olan ayrıcalıklar ortadan kaldırmasıydı. Bu kültür kurumunda herkes bir şeyler öğrenecek, bir şeyler öğretecek ve bilgi alışverişinde bulunacaktı. Yani Halkevleri kültür inkılâbının alt yapısının oluşturulmasında önemli roller üstleneceklerdi.

⁵ Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, Cilt II, İstanbul, 1972, s. 405.

⁶ Çetin Yetkin, *Türkiye'de Tek Parti Yönetimi*, 1.Basım, 1983, s. 64 vd.

⁷ *age.*, s.72-77.

⁸ Çeçen, *age.*, s. 75-80.

Bunlara ilâveten, Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF; daha sonra CHP)'nın bir kültür kolu olmakla beraber zaman zaman siyasî çalışmalar da yürüten⁹ Türk Ocakları, bazı açılardan CHF ile ters düşüyordu. Bir kısım Türk Ocağı şubeleri ve üyelerinin SCF'ye geçmesi, bazı şubelerde ise doğrudan Halk Fırkası aleyhine çalışmalar yapılması CHF yöneticilerinde Türk Ocakları aleyhinde bir düşüncenin gelişmesine sebep oldu. Hatta Türk Ocağı teşkilâtının bulunduğu yerlerde partinin teşkilât kuramaz hâle geldiğini belirten CHF müfettişleri, raporlarında "Türk Ocakları bu gidişlerinde bırakılacak olursa, çok daha kötü sonuçlar doğabileceğini" söylemeye başlamışlardı¹⁰. Devletin ve partinin geleceğini tehdit eden bu tür olumsuz gelişmeler Atatürk ve CHF yöneticilerini yeni ve radikal önlemler almaya sevk etmiştir.

Halkevlerinin açılmasını gerekli kılan bu nedenlerin yanında açılmasını hızlandıran gelişmeler Avrupa'ya eğitim için gönderilen ve halk eğitimi üzerine özel çalışmalar yapan Vildan Aşir Savaşır'ın Çekoslovakya'da "şahin" anlamına gelen "Sokol" adlı bir gençlik teşkilatından etkilenmesine dayanır.¹¹ Ayrıca Selim Sırrı (Tarcan)Bey'in İsveç'e beden terbiyesi için gönderilmesi ile ilişkilendirilmiştir.¹²

Aslında 1930'larda birçok Avrupa ülkesinde bu konuda eğitim merkezleri kurulmuştu. Özellikle İtalya, Almanya ve Çekoslovakya'daki başarılı deneyimler, Türk aydınları için ilham kaynağı olmuştur.¹³ Böyle olmakla birlikte Halkevlerinin açılma düşüncesinin gelişmesinde Türk Ocakları önemli bir yere sahiptir. 1930-1931 yılları arasında ocaklarda gerçekleştirilen konferanslar bir bakıma Halkevlerini açma düşüncesine zemin hazırlamıştır. Ocaklarda bu düşüncüyü geliştiren bazı konferanslar verilmiştir. Bu konferanslardan bazıları şunlardır. Vildan Aşir (Halk Terbiyesi ve Spor), Hamit Zübeyir (Halk Terbiyesi), Yusuf Akçura (Alman ve Çek Milliyetperverliğinin Temelleri), Selim Sırrı Tarcan (Sokol Teşkilatı), Vildan Aşir (Sokol Teşkilatı).Ocaklarda düzenlenen bu

⁹ Şerafettin Zeyrek, *Türkiye'de Halkevleri ve Halkodaları*, Ankara, 2006, s. 14

¹⁰ *age.*, s. 15

¹¹ Çeçen, *age.*, 95; "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Beden Eğitimi Öğretmeni Yetiştirmede Öncü Selim S. Tarcan'dan Sonra Gelen Kuşak'tan Vildan Aşir Savaşır", *Beden Eğitimi ve Spor Araştırmaları Dergisi*, Cilt 8, Sayı 20, 1998, s. 9-12.

¹² Bu konuda ve Selim Sırrı'nın yaşamı için bakınız. Mustafa Mutlu, "Beden Terbiyesi ve Spor Hayatında Selim Sırrı Tarcan (1874-1957)", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi (CTAD)*, Yıl 16, Sayı 32 (Güz 2020), s. 583-617; *İdealist İttihatçı Bir Muallim Selim Sırrı Tarcan (Hatırat) Selim Sırrı Tarcan*, Haz. Erhan Çifci, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul, 2017.

¹³ Çeçen, *age.*, s. 9, Şerafettin Zeyrek, *age.*, s. 20, Reşit Galip Bey, Halkevlerinin açılış merasiminde Halkevleri ve açılan şubelerle ilgili geniş bir açıklamada bulunmuştur. "Halkevleri Niçin Açıldı? Neler Yapacak?", *Cumhuriyet*, 21 Şubat 1932, s. 1 ve 6.

konferanslar bir bakıma Türk ocaklarının kapanma ve Halkevlerinin de açılma sürecinin başlıca nedenleri olmuşlardır.¹⁴

Halkevlerinin kurulmasında bizzat Atatürk'ün önyak olduğu bilinmektedir. Atatürk gazetelere Halkevlerinin kurulacağına dair beyanatını Vildan Aşir'in konferansından 10 gün önce vermiştir. Bu bakımdan, Halkevlerinin kurma düşüncesinin bizzat Atatürk tarafından geliştirildiği tahmin edilmektedir. Nitekim bu düşüncesini somutlaştıran ve kamuoyunu hazırlayan Gazi, CHF Kültür ve Gençlik Teşkilâtından sorumlu İdare Heyeti azası Dr. Reşit Galip'i Halkevleri teşkilâtının kurmak için görevlendirmiştir.

Sonunda Halkevleri, CHP'nin genel sekreterliği tarafından bütün parti teşkilatlarına gönderilen 12 Ocak 1932 tarihli ve 7 sayılı genelge ile bir talimatname ile kurulurlar.¹⁵

Kapatılacağı yıla kadar da bu talimatname ile yönetilmişlerdir. Bu şekliyle Halkevlerine yasal bir zemin oluşturulamamış, dernek ve şirket gibi olamamışlardır. Yasalarla tarif edilemedikleri için taşınmaz mal edinemedikleri gibi doğrudan bağış da toplayamamışlardır.¹⁶ Bu durum Halkevlerinin çalışmalarında en büyük dezavantajı yaratmıştır.

Halkevleri bütün çalışmalarını dokuz kol oluşturarak yerine getirmeye gayret göstermişlerdir: Dil ve edebiyat, sanat, gösteri, sosyal yardım, halk dershaneleri ve kurslar, kütüphane ve yayın, köycülük, tarih ve müze, spor kolu olarak. Halkevleri açılması için bu dokuz koldan en az üç tanesi kurulmalı ve çalışmalıydı. Şubelerin görevleri ana yönergede tanımlanmıştır.¹⁷ Bu görevler doğrultusunda Halkevleri halk eğitimine ilişkin işlevlerini yerine getirmek için yoğun bir çalışma sürecine girmiştir. Ne var ki, görev zorlu; koşullar ve imkânlar yetersizdi. Halkevleri -Türk Ocaklarından farklı olarak- devletin tüm olanaklarından yararlanmış ve desteklenmiştir. 1932 yılında açılan Halkevlerinin şube sayısı ilk yıl 34 iken, bu sayı 1934'te 80, 1936'da 136'ya, 1938'de 210'a, 1939'da 373'e yükselmiştir. 1940'da Halkevi olmayan mahalle ve köylerde Halkodaları açılmaya başlanmıştır. 1942 de Londra Halkevi açılmıştır.¹⁸ 1950

¹⁴ 1930-1931 döneminde Türk Ocaklarında verilen konferanslar ve diğer faaliyetler için bk. Füsün Üstel, *İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları 1912-1931*, İletişim Yayınları İstanbul, s. 390-393

¹⁵ *CHP Halkevleri Talimatnamesi*, Hâkimiyeti Milliye Matbaası, 1932, s.6.

¹⁶ Özacun, a.g.m., s. 88.

¹⁷ *Halkevleri Talimatnamesi*, s. 6.

¹⁸ Hakan Yaşar, "Yurtdışında Bir Kültür Kurumu. Londra Halkevi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 45, Bahar 2010, s. 177-215.

yılında Demokrat Parti iktidara geldiğinde Halkevlerinin sayısı 478, halk odalarınınki ise 4,322'dir.¹⁹

Halkevleri, Parti Genel Yönetim Kurulu kararı ile açılmaktaydı. Halkevinin açılma talebi il yönetim kurulu tarafından fırka merkezine iletilir ve Fırka Genel Yönetim Kurulu'ndan olumlu bir karar çıkar ise faaliyetlere başlanırdı. Bir yerde Halkevi açılabilmesi için evin ihtiyacını karşılayacak bina ve para gibi maddi unsurlara önem verilmekteydi. Ayrıca Halkevi açılabilmesinin şartlarından birisi de bu 9 şubeden en az 3'ünün açılacak olan Halkevinin bünyesinde bulunmasıydı.²⁰ Diğer bir açılış şartı ise her Halkevinin olduğu yerde bir kütüphane ya da okuma odasının oluşturulmasıydı.

Bu çalışmada Rize ve kazaları Çayeli ve Pazar'da kurulmuş Halkevleri ve Halkodaları ile ilgili 1940-1944 yılları arasında CHP müfettişlerinin yaptıkları teftişler ve hazırlayıp genel merkeze sundukları raporların tahlil ve değerlendirilmeleri ele alınmıştır. (bk. Belge: 1) Bu raporların genel olarak bakıldığında birbirinin benzeri raporlar oldukları ve hemen hemen aynı sorunlara değindikleri görülmektedir. Bunun temel nedeninin o günkü koşulları değiştirecek hızlı gelişmelerin yaşanmamasından kaynaklandığını belirtebiliriz. Arşiv belgelerine dayalı olan bu çalışma, aynı zamanda bu konuyla ilgili yazılmış kaynak eserlerden de yararlanmak suretiyle hazırlanmıştır.

Çayeli ve Pazar Halkevi'nin Açılması ve Çalışmaları

Halkevleri 19 Şubat 1932'de açıldıklarında 14 şube olarak açılmışlardı. Daha sonra bunların sayıları giderek artacaktır. Rize Halkevi (bk. Resim:1) ilk açılan Halkevleri arasında değildi. Ancak Rize CHP teşkilatı Halkevi açmak için hemen çalışmalara başladı ve 31 Ocak 1932 tarihinde yapılan Rize İl Genel Meclisi toplantısında CHP'nin talebi üzerine, açılacak olan Halkevi için ödenek ayrılmasına karar verildi. Şubat ayı içerisinde CHP binasında (bk. Resim: 2) Vali Ekrem Bey'in başkanlığında parti idare heyetince davet edilen gençlerle bir toplantı yapıldı. Toplantıda ilk etapta dört şubenin kurulmasına karar verildi. Bu dört şube; Güzel Sanatlar, Spor, Halk Dershaneleri ve Kurslar ile Temsil şubeleriydi. (bk. Resim: 3) Kurulan şubelerin yönetim kurulları da o toplantıda oluşturuldu.²¹

İkinci devre Halkevlerinin açılış gününde 24 Haziran 1932'de Trabzon, Giresun, Antalya, Bilecik, Edirne, Gaziantep, Silifke, Kastamonu, Kayseri, Kırklareli, Kocaeli, Kütahya, Ordu, Sinop, Şebinkarahisar, Tekirdağ, Van,

¹⁹ Nurullah Candan - Tanju Bağırın "Türk Ocaklarından Halkevlerine: Türkiye'de Sporun Erken Dönem Öyküsü", *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, Yıl XV, Sayı 3, Temmuz 2010, s. 26.

²⁰ Tefik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, İmge Kitabevi, Ankara, 2004, s. 355.

²¹ Sinan Başaran, *Rize Siyasi Tarihi (1923-1950)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, KTÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2017, s. 138.

Yozgat ve Zonguldak ile birlikte Rize Halkevi de açıldı. Açılış programı bütün Halkevlerinde olduğu gibi ortak bir program metni çerçevesinde yapıldı.²²

Rize merkezde ve merkez kazada 24 Haziran 1932'de açılan Halkevi'nin yanında Pazar Kazasında ve Mapavri (Çayeli) kazasında da birer Halkevi açıldı.²³ Daha sonra yurdun genelinde olduğu gibi Rize'de merkez, Pazar ve Mapavri kazalarında birer Halkevinin yanında Halkodaları açılmasına karar verildi.²⁴ Ancak II. Dünya Savaşı yıllarında giderek Halkevlerinin açılışları zayıflamış ve sayıca azalmaları söz konusu olmuştur. Buna karşın savaş yılları olmasına rağmen merkezlerden ziyade taşranın aydınlatılmasının önemi giderek ortaya çıktı.

Halkevlerinin açılma koşulları ve çalışma alanları Halkevleri Talimatnamesi'ne göre düzenlenmiş,²⁵ bilahare Halkevleri ve Halkodaları giderek partinin birer etkin yan kurumu olarak çalışmalarını aksatmışlardı. Bu durum CHP parti merkezince ele alınmış, hem Halkodalarının açılmasına hem de bu kurumların tıpkı parti teşkilatlarının olduğu gibi teftiş edilmelerine karar verilmişti. Parti müfettişliği sisteminin kurulması ve başka illerin milletvekillerinden oluşan müfettişler tarafından halk evleri ve halk odaları teftiş edilmişler, çalışmaları ve faaliyetleri ile ilgili merkeze rapor sunmuşlardı.²⁶

Teftiş raporlarında takdir edilen ve eleştirilen konular Halkevleri Talimatnamesi'ne göre yapılmaktaydı. Dolayısıyla yıllar içinde mevcut gelişmelere göre Halkevlerinin işleyişinde, insan kaynaklarında ve idareciler bakımından farklılıklar gösterdiği gözlenlenmiştir.1935'ten 40'lara kadar geçen sürede Halkevi çalışmaları, şubelerin üye sayıları ve yöneticilerin sık sık değiştiği görülmüş, bu işleyiş ve bazı sorunlar göz önüne alındığında normal görülebilmektedir. Bütün bu gelişmeler âdeta birbirinin tekrarı şeklinde raporlarda sık sık ifade edilmiştir.²⁷

²² Bu açılış programı Ankara Halkevi açılışındaki programdır ve diğer on üç Halkevinin açılışında ortak bir Program olarak uygulanmıştır. bk. Ali Odabaş, *Muğla Halkevi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla, 2003, Toksoy, *age.*, s. 42.

²³ T.C. *Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Cumhuriyet Arşivi (BCA)* 490.1.0.1002.870.1-36, "Mapavri 1878'den itibaren Nahiye olmuş 1944'te Çaybaşı adını alarak ilçe oldu ve daha sonra adı Çayeli olarak değiştirildi. "Çayeli Tarihi.", *Çayeli Belediyesi Resmî İnternet Sitesi* <https://www.cayeli.bel.tr/tr/98/IS-YERI-SAATLERI/CAYELI-REHBERI> (Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2021)

²⁴ "1940 yılında Rize'nin Melyat, Ardeşen, Gare, Kaptanpaşa, Çukurluhoca, İkizdere ve Gündoğdu'da Halkevi açıldı." Toksoy, *age.*, s. 89. Ancak bunların Halkodaları olduğu belgelerde açıkça görülmektedir.

²⁵ *Halkevleri Talimatnamesi*, s. 6.

²⁶ Toksoy, *age.*, s. 100-104.

²⁷ *BCA*, 490.1.0.1002.870.1-36.

Teftiş raporlarında üzerinde durulan konuların çok sık değişmediği görülmekle birlikte öne çıkan hususlar sık sık vurgulanmıştır. Bunlardan biri Halkevi ve şubelerinde görülen kadın üyelerin azlığıdır. En iyi dönemlerde kadın üyelerin sayısının ortalama 25' i geçmediği görülmektedir. Bu durum, Rize'de kadınların Halkevleri çalışmalarına çok ilgi ve katılım göstermedikleri yönünde değerlendirilmiştir.²⁸ Bu durumun en önemli nedeninin bölgenin eğitim ve kültür seviyesinin o günün koşulları göz önüne alındığında çok düşük olması ve kadınların erkeklere nazaran geri planda kaldıkları şeklinde yorumlanmaktadır.²⁹

Rize ve kazalarında Halkevleri ve Çalışmaları

1940 yılı raporları incelendiğinde, parti idare heyetlerinin ve amir ve memurların Halkevi ve Halkodalarına alakalarının iyi olduğu vurgulanmakta, fakat Halkevleri ve Halkodalarının çalışmaları ve gelişmeleri için lazım olan gelirin sağlanmasında zayıf olduğu belirtilmektedir. Özel idare ve belediyelerden alınan paralarla ihtiyaçların karşılanmasının mümkün olmadığı anlaşılmakta, yapılan yardım paralarının dağıtımında da bir denge gözetilmediği belirtilmektedir.

Teftiş raporlarında Rize merkez ve kaza ve nahiyelerde görev yapanların isimleri de şu şekilde verilmektedir. Mapavri kazasında Halkevi reisinin parti idare heyetinden Mehmet Karal, Halkodalarından İkizdere Nahiyesi başöğretmeni Osman Köseoğlu, Gündoğdu'da tüccar Mustafa Kopuz, Ardeşen'de Abidin Akın Çukurluhoca, Eğitimci İhsan Tolan, Kaptanpaşa'da öğretmen Abdullah Turan, Melyat'ta Asiye İyigün, Gare'de (Işıklı) da öğretmen Rifat Hamdan reis olarak çalışmaktadırlar.³⁰

Bu durum göstermektedir ki; Halkevi ve Halkodalarının çalışmalarında öncü rolleri öğretmenler, yöneticiler ve o çevrede ekonomik durumu iyi olan eşraftan bazı kişiler oynamaktadırlar. Kadınların çok fazla görev almadıkları raporlarda açık bir şekilde görülmektedir.

1941 yılı itibarıyla, vilayet dâhilinde üç Halkevi ve yedi Halkodası vardı.³¹ Halkevleri Rize merkezi, Pazar kazası ve Mapavri nahiyesinde, Halkodaları da

²⁸ 1933 yılında Halkevlerinin toplam 34.541 üyesinin sadece 2626'sı kadındı ve bu da %7.6'ya yılsonunda 3'e karşılık geliyordu.1934 yılında Rize'de kadın üye sayısında değişiklik olmadı (BCA, 490.01.990.831-3). 1935'de ise sayı azaldı. Önce 5'e düşen kadın sayısı yılsonunda 3'e düştü. Bunlar da Köycülük kolunda idiler.1941 yılında kadın üye sayısını artırmak için Temsil şube başkanlığına bir kadın Fevziye Erk getirildi. Ancak o da başarılı olamadı. (BCA, 490.01.1391.617-1) 1944 yılında kadın sayısında bir artış oldu. Bu tarihte 279 üyenin 23'ü kadınlardan oluşmaktaydı. Böylece tüm dönemler ele alındığında Rize'de Halkevine ilgilerinin pek olmadığı söylenebilir. *agt.*, s. 152-153.

²⁹ *BCA*,490.01.699.378-1; *BCA*, 490.960-1; Başaran, *agt.*, s. 153.

³⁰ *BCA*.490.1.0.1002.870.1-36.

³¹ Aynı yer.

Gündoğdu, Ardeşen, Melyat-(Pazar), Gare(Işıklı Ardeşen), Kaptanpaşa, Çukurluhoca, İkizdere nahiye ve köylerinde bulunuyordu. Rize Halkevi'nin tüm şubeleri, Pazar Halkevi'nin beş ve Mapavri Halkevi'nin dört şubesi faal durumdaydı. Pazar Halkevi başkanı, kaza idare heyeti azasından Kâzım Basa, Mapavri Halkevi başkanı Rıza Ülker'di. Rize, Pazar ve Mapavri'de parti ve Halkevi aynı binada bulunuyordu. Rize Halkevi, Başkanlığına Hasan Biber geçtikten sonra faaliyetine hız vermişti.³² 1941 yılı içinde Temsil Şubesi başkanlığına ortaokul müzik öğretmeni Neşet Gürçay, Dil ve Edebiyat Şubesine ilkokul öğretmeni Fevziye Erk, Tarih ve Müze Şubesine ortaokul öğretmeni Ahmet Morgül seçilmişlerdi. Bir ara Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi başkanlığına Maarif Müdürü Zeki Ülke, Temsil Şubesi başkanlığına da Öğretmen Fevziye Erk getirilmişti. Yazılan raporlara göre, Temsil Şubesi başkanlığına öğretmen bir bayanın getirilmesi, *"bütün kadınlarımızın bu şubeye alakalarını temin etmeyi amaçlanmıştı. Ne var ki beklenen başarıyı gösteremeyip her ikisi de yalnız birer etiket taşımak vaziyetinde kalmışlardı."* Raporda, bu alanda başarılı olunamayışının en temel nedeninin de Maarif Müdürü'nün ilgisizliği olduğu belirtilmektedir.³³

Genelde dikkat çeken bir husus katılımların faaliyetlere; faaliyetlerin de paraya bağlı olduğu ve bu bakımdan Halkevlerinin ve Halkodalarının oldukça yetersiz olduklarıydı.³⁴ Nitekim raporlarda Pazar kazası ile Mapavri kazasının mevcut şubelerini korunması gerektiği ifade edilmektedir. Rize, Pazar, Mapavri ve diğer nahiyelerdeki parasal hesap işlemlerine göre sıkıntılar çekildiği vurgulanmaktadır. Pazar Halkevinin paralarının olmadığı ve borcunun da çok olduğu; yıllık bütçesinin 1.100 lira iken toplam ellerinde 349 lira olduğu 751 liraya daha ihtiyaç duyulduğu belirtilmektedir. Mapavri kazasının 1.050 liralık varidatına karşılık 200 lira harca ayabildikleri ve beş aylık süre için 850 liraya ihtiyaçları olduğu vurgulanmaktadır. Yedi Halkodasından Ardeşen 37 liralık, Kaptanpaşa 35 liralık, Melyat odası 250 liralık, Gare odası da 100 liralık birer bütçe yapmışlar fakat bunların tatbikine imkân bulamamışlardır. Diğer üç oda da bütçe dahi yapılamamıştır.³⁵

Raporlar değerlendirildiğinde görülmektedir ki, mali yönden çekilen bu sıkıntılarının, nedenleri arasında; öncelikle yıllarca süren savaşlardan sonra ekonomik yönden büyük yıkımlara uğramış, yokluk ve fakirliğin bütünüyle her alanda etkisini gösterdiği bir toplumsal yapı gelmektedir. 1929 yılı dünya

³² Hasan Biber aynı zamanda Belediye Başkanlığı da yapıyordu.

³³ Çapa, agm., s. 300, Başaran, *agt.*, s. 152; *BCA*. 490.1.0.1002.870.1-36.

³⁴ *BCA*, 490.1.0.699.376.1.

³⁵ *BCA*. 490.1.0.1002.870.1-34, Halkevleri ve Halkodalarının bütçelerini düzenleyen kurallar, CHP Umumi İdare Heyeti'nce hazırlanmış ve Genel Başkanlık Divanı'nca 20 Nisan 1940'ta kabul edilen, *"Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi"* nin 25.maddesine göre düzenlenmişti."

ekonomik buhranının etkilerinin, sanayi ve tarımsal yapının yokluğunun, sermaye birikiminin olmayışının ve nihayet II. Dünya Savaşı'nın getirdiği seferberlik koşullarının sonucu olduğu bunlara eklenebilir.

Halkevleriyle ilgili bir başka önemli özellik te gerek üye sayısının artmayışı, gerekse de Halkevi yöneticilerinin yeteri kadar çalışmadıkları; sebep gösterilerek Rize Halkevinin CHP teftiş raporlarında en zayıf yerlerden olduğu belirtilmektedir³⁶. Yöneticiler idari görev almayı bir yükselme kademe terfi alanı olarak görmektedirler. Hazırlanan bir raporda, Halkevleri ve odalarının çalışma, yaşama ve gelişmeleri için lazım olan gelirin temininde alaka ve himaye göstermenin iyi ancak özel idare ve belediyelerden alınan paralarla ihtiyaçların karşılanmasının mümkün olmadığına değinilmektedir. Yine aynı raporda ifade edildiğine göre; temin edilen gelirlerden vilayet içinde bulunan halk evlerine esaslı ve dengeli bir dağıtım da yapılmamıştır Vilayet merkezimizdeki Halkevine 1.424 lira 75 kuruş, Pazar kazasına 300 lira verilmiş Maşavri Halkevine tahsis edilmiş olan 100 lira henüz verilememiştir. Halkodalarına da bu sene yardım yapma imkânı bulunmamaktadır denilmiştir.³⁷

Halkevinin gelir getirici faaliyetlerde bulunması, üyelerden aidat toplanması yasaktı. Yalnızca sosyal yardım menfaatine katkı sağlamak amacıyla Halkevleri balo, müsamere ve gezi düzenleyebilir; dergi çıkarırsa bundan gelir elde edebilirdi. Ancak Halkevlerinin çalışma alanlarının gün geçtikçe genişlemesi ve faaliyetlerinin artmasıyla maddi sıkıntılar ciddi boyutlara ulaştı. Bunun üzerine CHP Genel Merkezi 2 Nisan 1933 tarihinde CHP İdare Heyetlerinden ve Halkevlerinden, halka bir baskı hissi vermeksizin, Halkevi için daimi ve yıllık hangi kaynaktan ve ne kadar bir gelir temin edilebilir diye araştırma yapmalarını istemiştir.³⁸

Diğer taraftan Halkevlerinin öncelikli gelir kaynakları arasında İl Özel İdaresi ve Belediye teşkilatları gelmektedir. Bu kurumlar her yıl bütçelerinde Halkevlerine verilmek üzere bir miktar ödenek ayırırdı. Böyle olmasına karşın, her yıl bütçede Halkevine aktarılacak diye gösterilen paraların önemli bir bölümü imkânsızlıklar nedeniyle ödenememiş ve kâğıt üzerinde kalmıştır. İl Özel İdare ve Belediyelerin dışında Genel Merkezden gelen yardımlar da bütçede önemli bir yer tutmaktaydı. İlden ayrılan ödenekler hiçbir zaman yeterli

³⁶ Ülke genelinde Halkevleri üye sayıları ortalaması yıllara göre bakıldığında; 1933'te 628, 1934'te, 623, 1935'te 534 ve 1936'da 547'dir. Ancak Rize'de 1940 yılında en fazla üyeye ulaşılabilmiştir. O da 402'dir. Ancak bunlar sadece ismen listede olup daha sonra tasfiye edilmişlerdir.1933'ten 1944 yılına kadar geçen 12 senelik dönemde üye sayısı sadece 27 artmıştır. *BCA*, 490.01.990.831.3; *BCA*, 490.01.698.375.1; *BCA*, 490.01.699.376.1; Başaran, *agt.*, s. 153.

³⁷ *BCA*, 490.01.699.376.1.

³⁸ Zeyrek, *age.*, s. 38.

gelmemiştir. Bu yüzden sık sık Genel Merkezden yardım talebinde bulunulmuştur.³⁹

Halkevlerinin gelirlerini artırmak için zamanla başka yöntemler bulunmuş ve uygulanmaya başlanmıştır. Bazen toplanan yardım paralarıyla bile destek sağlandığı bilinmektedir. Evlerin çalışma alanlarının genişlemesi ve faaliyetlerinin artması beraberinde maddi sıkıntıların çok daha ciddi boyutlara çıkmasına neden oldu. Bunun üzerine 1946'da talimatnamede yapılan bir değişiklikle Halkevlerinin gelir sağlamak için müsamere, balo, gezi, konser, temsil ve spor gösterileri düzenlemelerine; film gösterimleri yapmalarına izin verildi.⁴⁰

Parasal yönden yaşanan sıkıntılara rağmen kısıtlı imkânlarla yapılan faaliyetler önemliydi. Nitekim hazırlanan raporlarda bu duruma değinilmiş ve halkın, evlere rağbetinin iyi olduğu, kaydedilmiştir. Halkevlerinde çeşitli hizmetler sunulmaktaydı. Açılan kollar itibarıyla bu faaliyetler kendi imkânları dâhilinde çalışıyorlardı. Öncelikli faaliyet alanlarından biri oluşturulan okuma salonlarında kitap sayılarını artırarak halkın okuma alışkanlıklarının geliştirilmesiydi. Nitekim raporlarda halkın okuma ihtiyaçlarının karşılandığı belirtilerek Rize Halkevinde kitap sayısının 798'den 928'e çıktığı, Pazar kazasında aza sayısının 118, kitap mevcudunun da; 280 kitap 463 mecmua olmak üzere 743 olduğu kaydedilmiştir. Mapavri Halkevinde aza sayısı 143, Kitap sayısı 298, toplamda 410'dur. Ayrıca radyoları da vardır.⁴¹

Diğer nahiyelerde bulunan Halkodalarına ait istatistikler de şöyledir.⁴²

Nahiyeler	Aza sayısı	Kitap sayısı	Radyo
Gündoğdu	53	67	var
Ardeşen	92	98	yok
Çukurluhoca	91	58	yok
Kaptanpaşa	65	57	yok
Melyat	108	39	var
Gare (Işıklı)	125	77	var

Tablo 1. Rize Nahiyelerinde Halkodaları

³⁹ Başaran, *agt.*, s. 154 vd.; Zeyrek, *age.*, s. 37.

⁴⁰ Zeyrek, *age.*, s. 38.

⁴¹ *BCA.490.1.0.1002.870.1-33.*

⁴² Aynı yer.

Raporlarda, Rize, kaza ve nahiyelerinde tertip edilen aile toplantılarına, düzenlenen balo ve müsamerelere halkın giderek ilgisinin arttığı gözlenmektedir. Nitekim raporlarda yer alan ifadelerde bunları görmekteyiz. 1940 yılında iki teftiş arasında Rize Halkevi; Lozan günü, tertip etmiş, Der pazarı, İyidere ve Gündoğdu nahiyelerinde İstiklal başöğretmeni Nevzat Birkan tarafından konferanslar, verilmiştir. Rize’de, Maşavri’de ve Pazar’da muhasebe müdürü tarafından konferanslar verilmiştir. Ziraatçiler Maşavri kazasında İncesirt, Şairler ve Haremtepe köylerine giderek zirai bilgilendirme yapmışlardır. Sağlık ve bulaşıcı hastalıklarla ilgili Doktor Vahap konferanslar vermiştir. Konserler verilerek hoparlörlerle halka yayınlanmıştır.⁴³

Aynı faaliyetler nahiyelerde de düzenlenmiş ve bunların sayı olarak adetleri raporda verilmiştir.

Ardeşen’de altı konferans, beş temsil, kutlama, Çukurluhoca; iki Konferans ve nikâh törenleri, kutlamalar, Kaptanpaşa’da; bütün resmî millî günler, merasimler, Melyat’ta; dört konferans, dört konuşma, milli günler, Gare’de; altı konuşma sekiz konferans faaliyeti düzenlenmiştir.⁴⁴

Rize Halkevi Temsil Şubesi tarafından Mahcuplar, Yaşayan Ölü, Yanlış Yol, İstiklal, Fedakârlık ve Tırtıllar adlı oyunlar temsil edilmişti. Bu oyunlardan Mahcuplar ve Yaşayan Ölü piyesleri Pazar kazasında, Yanlış Yol ve İstiklal piyesleri de Gündoğdu nahiyesinde tekrar sahneye konulmuştu.⁴⁵

Yer olarak dikkate alındığında bu oyunların en çok oynandığı yerler Karadeniz bölgesinin daha çok kıyı bölgeleri idi. Bunda en önemli etkenin işbirliğinin etkili olmasıydı. Böylece etkileşimin artması da sağlanmış oluyordu.⁴⁶ Halkevi, daha başka sosyal ve kültürel çalışmalar da yürütmekteydi. Halk, kitap okumaya teşvik edilmekte, aile toplantıları ve baloların yanı sıra cumartesi akşamları halk gecesi düzenlenmekteydi. Halkevi muayene odasında, haftada iki gün fakir hastalar meccanen muayene edilerek ilaçları verilmekteydi. Ayrıca, halka yönelik konferanslar düzenlenmekteydi. Pazar Halkevinde sekiz konferans verilmiş, cumartesi günleri aile toplantıları yapılmış ve milli günler kutlanmıştır.⁴⁷

⁴³ Aynı yer; BCA, 490.1.0.699.376.1.

⁴⁴ BCA.490.1.0.1002.870.1-33.

⁴⁵ BCA,490.1.0.1391.617.1. “Halkevleri ve Halkodalarında oynanan oyunların büyük bir kısmı Türklük bilincini yaygınlaştırmak amacıyla yazılmış, Osmanlı dönemi ya hiç yazılmamış ya da olumsuz yanları ele alınmıştır. Türklerin yaşantıları, savaşları, uygarlıkları büyük bir coşkuyla anlatılmaktadır.” bk. Nurhan Karadağ, “Halkevleri Oyun Dağarcığı (1932-1951), *Erdem*, Cilt 5, Sayı 13, Ocak 1989, 1990, s. 81, ayrıca, Toksoy, *age.*, 71’ nolu dipnot.

⁴⁶ Zeyrek, *age.*, s. 65.

⁴⁷ Çapa, *agm.*, s. 301; Başaran, *agf.*, s. 192.

Halkevleri ve halk odaları birinci derecede okuma ihtiyacını karşılamakta ve radyoları da halkın toplanma vesilesi teşkil etmekteydi. Özellikle İkinci Dünya Savaşı yıllarında radyo halkın aydınlatılması açısından büyük öneme sahipti. Nitekim Halkevi açılışları bir gündeme göre yapılır ve bazen Ankara'dan önemli bir kişinin radyo mesajı halka hoparlörlerle duyurulurdu. Ankara'dan önemli ve yetkili bir kişinin radyo konuşmasının halk üzerinde oldukça etkili olduğu görülmekteydi.

Halkevi çalışmaları arasında spora da büyük önem verilmekteydi.⁴⁸ Rize'de iki futbol takımı (tim) ve bir voleybol takımı; Pazar'da bir futbol ve bir voleybol takımı kurulmuştu. Gündoğdu nahiyesinde de bir voleybol takımı teşkil edilmişti. Vilayet dâhilinde yalnız Rize'de spor sahası bulunuyordu.⁴⁹ Deniz kenarında CHP (parti) binasına yakın olan bu sahanın etrafı kısmen duvarlarla çevrili olup *"belediyece tapuya raptedilerek spora tahsis olunmuştur."* Rize Halkevi Spor şubesi tarafından kır gezilerinin yanı sıra futbol, voleybol, deniz sporları etkinlikleri düzenlenmekteydi. Halkevi, spor bölgesiyle işbirliği yaparak Gündoğdu ve Sürmene sporcularını davet edip iki taraf gençleri arasında müsabakalar düzenlemişti.⁵⁰

Kuruluşundan itibaren öne çıkan ilk faaliyetlerden biri konferanslardı. Bunun en önemli nedeni bütçe gerektirmeden yapılabilecek bir etkinlik olmasıydı. Kaldı ki, konferanslar, parti ideolojisinin halka benimsetilmesinin, sağlık, eğitim ve kültürel alanlarda halkın yetiştirilmesinin şüphesiz en önemli aracıydı. Diğer bir faaliyet alanı çocukların eğitimine yönelik çalışmaları.⁵¹ Kurslar düzenlemek, köylerden gidip gelen çocuklara şehir merkezinde evler kiralarak kalmalarını sağlamak, amacıyla Köycü Şubesi, şehrin muhtelif yerlerinde ev tutarak dağınık şekilde kalan bu öğrencileri tek bir çatı altında toplamıştır. Böylece tahsillerini tamamlamalarına yardım etmek ve ufak tefek ihtiyaçlarını temin edilmesi amaçlanıyordu.

Raporlarda ifade edildiğine göre, 1940 yılında Rize'de mevcut Halkevlerinin binalarının hiçbirinin ihtiyacı karşılamaya yetmediği görülmektedir. Genelde Halkevleri ile parti binaları aynı yerde olduğundan Rize'de de Halkevi parti

⁴⁸ *Halkevleri Talimatnamesi*, s. 12-15; "Rize Halkevispor, Halkevinin desteği ile kurulmuş, Rize Askerlik Şubesi başkanı Saim Bey, Ordu İli'nde memur olarak görev yapan sonra Rize'ye dönen Uzun Yusuf Marşan ve kardeşi Kazım Kartal'ın öncülüğünde hızla gelişmişti. Daha sonra Rize Belediyesi İnşaat bürosunda doğan Şarspor adıyla bir futbol kulübü daha kurulmuştu." Fatih Sultan Kar, "Rize Futbolunun Mihenk Taşları: Halkevispor ve Şarspor", Rize'nin Sesi, 11 Ocak 2021, <https://www.rizeninsesi.net/haber-rize-futbolunun-mihenk-taslarl-halkevispor-ve-sarspor-179111.html>. (Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2021)

⁴⁹ "Ruslar tarafından deniz doldurularak yapılan saba Bubti'nin Düzü diye biliniyordu." bk. Aynı yer.

⁵⁰ Çapa, agm., s. 301.

⁵¹ Toksoy, *age.*, s. 53-54.

binasındadır. Pazar Halkevinin aylık onbeş lira kira ödediği ve Mapavri'deki Halkevinin de diğerlerine göre iyi olduğu ifade edilmektedir.⁵² Halkodaları içinde durum aynıdır. Bazılarının Köy okullarının odalarında bile çalıştıkları görülmektedir. Halkodaları arasında Gare, Gündoğdu ve Ardeşen Halkodaları hiçbir şart aranmadan o mahallinin arzusu üzerine açıldığı için çok faydalı olamamaktadır. Bunların içinde yalnız Gare (Işıklı) köy odası tam faaliyet halindedir. Gelecek için ümit vadetmektedir. Ardeşen ve Gündoğdu odaları da mümkün mertebe çalışmaktadırlar. Fakat İkizdere, Kaptanpaşa ve Çukurluhoca odalarında bir faaliyet görülmemiştir. Melyat Köy odasında ise eski çalışmalar durmuştur.⁵³

Raporlarda sürekli değinilen parasal sorunların aşılmasının hem Halkevleri ve hem de Halkodalarının gelişmeleri için iyi olacağı genel bir neden olarak belirtilmiştir. Nitekim Parti İdare heyetlerinin Özel idare ve belediyelerden aldığı yardım paralarının önemli bir kısmı Halkevleri ve odalar için harcanmaktadır. Henüz 1939 yılı mali bütçesi geçerli olduğu için yeni açılan Halkodalarına henüz yardım yapılamamıştır. 1940 yılında ayrılacak ödenekten de bu Halkodalarının yararlanması zor görülmektedir, ancak bu soruna el atmak gereklidir. Bu bakımdan her Halkodasına bir sene için elliser lira verilmesi düşünülmektedir. Yeni açılan her odaya ilk ihtiyaçlarının karşılanması için bütçeden en az yüz lira temini acil olarak zaruri görülmektedir.⁵⁴

Partinin I. ve V. Bürolarına yazılan bu raporda; imkânsızlıklara, ilgisizliklere ve özellikle parasızlığa değinilirken Halkevi ve odalarının binalarının da yetersizliği üzerinde dikkatle durulmaktadır. Her şeyden evvel bu mesele üzerinde durarak daha müsait yerlerin temin edilmesi, kiralarının vilayet heyeti tarafından ödenmesi ve para yardımında bulunulması istenmektedir.⁵⁵ Halkevinin yanında kadınların arzusu üzerine bir hayırsever derneğin kurulmasının gereksizliği savunulmuş, Halkevinin gerekli sosyal yardım kuruluşu olarak yeterli olduğu, bu cemiyete ihtiyaç olmadığını tartışıldığı görülmüştür. Aslında Halkevleri kadın üyeler kaydetme üzerinde durmalı ve bunları evlerde faydalı işlerde kullanılması gerektiği vurgulanmaktadır.⁵⁶

I, V ve XII. Bürolara yazılan ikinci dönem teftiş raporunda genel anlamda aynı sorunlar üzerinde durularak sorunların çözülmesi yönünde çözüm yolları rapor edilmiştir. Buna göre; Rize'de, Rize merkez kazası ile Pazar ve Mapavri'de mevcut üç Halkevi ile bu vilayette yedi Halkodası daha açılmıştır. Bunlar

⁵² BCA 490.1.0.1002.870.1-50.

⁵³ Aynı yer.

⁵⁴ BCA 490.1.0.1002.870.1-51.

⁵⁵ BCA 490.1.0.1002.870.1-50.

⁵⁶ Aynı yer.

Ardeşen, İkizdere, Gündoğdu, Çukurluhoca, Kaptanpaşa, Melyat ve Gare Halkodalarıdır. Yeni açılan Halkodalarına halkın ilgisinin devam ettiği, Pazar kazasında başta Kaymakam olmak üzere Ortaokul öğretmenleri ve Adliye memurları etkin olarak çalışmaktadırlar. Mapavri nahiyesinde de Nahiye müdürü bizzat çalışmakta; ancak aza konusunda sıkıntı çekildiği belirtilmektedir⁵⁷.

Bu arada Halkevleri ve odalarda idare heyetinde bazı yönetici değişiklikleri de olmaktadır. Rize’de Ar (Sanat) Şubesi reisi Nevzat Birkan ayrılmış yerine Ziya Işık devralmıştır. Köycülük Şubesi reisi Rauf Başar görevini dava vekili Ahmet Talha’ya devretmiştir. Pazar kazasında kitap saray şubesine Emin yerine icra memuru Muzaffer, Halk dershanelerine de Osman Yalın yerine Ortaokul müdür muavini Nihat Şarman gelmiş; Gösteri şubesine Galip yerine sorgu hâkimi Nedim, Köycülük şubesine Talat yerine Hüsnü Karademir reis olmuşlardır⁵⁸. Mapavri nahiyesi Halkevi reisi Tahsin Uzan yerine Mehmet Karal getirilmiştir.

I. V. ve XII. nci bürolara yazılan teftiş raporunun değerlendirilmesinde vurgulanan bir husus da parti ve Halkevlerinin tutmak zorunda oldukları bazı defterlerde bir düzen olmadığı; mutlaka bunun yeniden düzenlenmesinin gerekliliği vurgulanmış genel bütçeden yapılacak yardımların diğer yerlerdeki gibi tamamen Halkevleri ve odaları için harcanması lazım geldiği üzerinde durulmuştur⁵⁹.

9.5.1940 tarihli ikinci teftiş raporunda, Rize vilayetinde bulunan Halkevleri ve Halkodalarının çalışanlarını başka alanlarda görevlendirerek maaşlarından tasarrufa gidildiği yazılmıştır. Rize Halkevinin iki teftiş arasında aşağıdaki işleri yaptığı görülmüştür: ⁶⁰

1. “Çoban” ve “Şeriye Mahkemesi” adında iki piyesin temsili
2. Halkevi yıldönümünün kutlanması ve o gece bir aile toplantısının yapılması
3. Resim ve fotoğraf sergisinin açılması
4. İnönü Zaferinin kutlanması ve konferanslar verilmesi
5. Rize’ye gelen Giresun Halkevi temsil kolunun “yalnız bir kelime” piyesi ile “Hisseli Şayia” komedisinin temsil ve bu arkadaşlar şerefine toplantılar tertip edilmesi
6. 22.4.1940’da Rize’ye gelen Hopa Ortaokul talebe ve muallimlerine bir konser verilmesi

⁵⁷ CHP Çoruh Bölgesi Müfettişi Muğla Mebusu Cemal Karamuğla’nın (3902) 9.5.1940 tarihli ve 56 sayılı ikinci dönem Teftiş Raporu. *BCA* 480.1.0. 1002.870.1-51.

⁵⁸ Aynı yer.

⁵⁹ *BCA* 490.1.0. 1002.870.1-54.

⁶⁰ *BCA* 490.1.0. 1002.870.1-5; 490.1.0.699.376.1.

7. 23 Nisan Bayramının kutlanması ve gece bir çocuk balosu verilmesi
8. Halkevinin Bando ve Caz takımının faydalı bir şekilde getirilmesi
9. 600 lirası peşin ve 400 lirası 1940 bütçesinden verilmek üzere üç hoparlörlü bir ses tesisatı getirilmiş ve faaliyete geçirilmiştir.

Bir önemli hususa da değinerek raporda Adliye yetkililerinin başka yerlerde Halkevi faaliyetlerine katılma konusunda çekingen davrandıkları halde Pazar kazasında tam tersi bir durumun yaşandığı ifade edilmektedir.

Bu yapılanlara bakıldığı zaman etkinlik olarak çok fazla göze çarpan etkinlikler olmadığı, ancak o günlerin koşulları içinde toplumun birliği ve bütünlüğünün sağlanmasının yanında kültür, sanat ve sosyal faaliyetler yoluyla toplumun bilinçlenmesi ve geliştirilmesinin duyarlı bir biçimde planlandığı görülmektedir.

Rize merkezde, kazalarda ve nahiyelerde aza sayıları ve Halkevi şubelerinin aza ve kitap adetleri hakkında durum şöyle rapor edilmiştir. Merkezde esaslı bir faaliyet olmamıştır.

Rize Halkevi aza sayısı üç ayda 380'den 402'ye çıkmıştır. Kitap Sarayı'nda 31 kitap azalmış, Köycülük kolunda üye sayısı 157'den 110'a düşmüştür. Spor kolunda aza sayısı 89 olarak aynı kalmıştır. Sosyal yardım kolunda aza sayısı azalmış ve 24'ten 22'ye düşmüştür. Halk dershanelerinde aza sayısı 18 olarak korunmuştur. Sanat kolunda aza sayısı 59'a yükselmiş, gösteri kolunda da aza sayısı artmış ve 27'ye yükselmiştir. Dil-Edebiyat ve Tarih kolunda aza sayısı 17 olarak aynı kalmıştır. 402 azanın sadece 27'si kadındır. Kitap sayısı da 683'ten 798'e çıkmıştır.⁶¹ Pazar Halkevi'nde kitap sayısı 302'dir. Aza sayısı 117'den 137'ye çıkmıştır. Mapavri'de aza sayısı 70' den 88'e çıkmış, kitap âdeti de mecmualar dâhil 500'dür.⁶²

Bütün raporlarda⁶³ üzerinde durulan eksiklik ve önemli noktaların zaman içinde giderek iyileştiği görülmektedir. Bunun en önemli nedeni şüphesiz ilerleyen zaman ve halkın bu tür faaliyetlere katılarak kendi kimliğini ve toplumsal yaşama katılmak arzusunun giderek güçlenmesi olarak kabul edilebilir. Nitekim İkinci teftiş raporunda bu gelişmelerle ilgili ifadelerle rastlamaktayız. Şöyle ki; Halkevleri yavaş yavaş halkın rağbet ettiği kurumlar haline gelmektedirler. Radyonun, kitabın, Müziğin, konferansların ve sohbetlerin toplantı ve müsamerelerin toplayıcı gücü günden güne artmaktadır.

⁶¹ BCA 490.1.0. 1002.870.1-53.

⁶² Aynı yer.

⁶³ Bu raporlar özellikle CHP Genel Sekreterliği tarafından ilgili bürolara bilgi ve gereğinin yapılması amaçlı resmi yazılarla da duyurulmuştur. CHP Genel Sekreterliğinin V. Büroya yazdığı 6.2.1940 tarihli yazı. BCA 490.1.0. 1002.870.1-58; V. Büro'nun IV Büroya icabının yapıldığına dair 2 Mart 1940 tarihli cevabı yazısı, BCA 490.1.0. 1002.870.1-44.

Halkevi hesapları daha muntazam tutulmakta, demirbaş eşya ve kütüphane defterleri daha düzenli kaydedilmektedir. Parti binaları ile Halkevleri aynı binalarda hizmet vermekte eski koşullarında çalışmalarına devam etmektedirler. Halkodaları'nın henüz kendilerine ait binaları yoktur. Ancak köylü harekete geçirilerek bunun da çözümünün mümkün olacağı öngörülmektedir.⁶⁴

CHP merkez İdare heyetinin V. ve VI. Bürolarına yazılan ⁶⁵ 1940 yılı teftiş raporunun ikinci kısmında Rize ve kaza ve nahiyelerindeki Halkevi ve Halkodalarını yaşatabilmek için çalışan parti idare heyetleri ile idare amiri olan vali, kaymakam ve Nahiye müdürlerinin dayanışma halindeki çabaları olduğu ifade edilmektedir. Ancak genel memur kesiminin kayıtsız oldukları görülmektedir.⁶⁶

Diğer taraftan ikinci dönem teftiş raporunda bir kere daha genel bütçeden Rize'deki Halkevi ve Halkodaları için koyulan bütçenin yetersiz olduğu; hatta bu paraların hayali olduğu dile getirilmektedir. Evlerin ancak zaruri ve küçük masrafları karşılanabilmektedir. Alınan paraların hangi şubelerde nasıl kullanıldığına dair hesaplar da şöyle belirtilmiştir. Rize Halkevinin 1939 yılı bütçesi 2800 lira partiden, 800 lira sosyal yardım müsamerelelerinden ve 80 lirası da devirden olmak üzere toplam 3680 liradır.

Bu paranın bir takım küçük masraflardan sonrası şubelere taksimi de şu şekilde yapıldığı tespit edilmiştir. Dil, edebiyat ve Tarih 100 lira, Ar (sanat) 2000 lira, Gösteri 100 lira, Spor 10 lira, Köycülük 10 lira, Müze-sergi 30 lira, Halk dershaneleri 100 lira, Kitapsaray 10 lira, sosyal yardıma da 660 lira ayrılmıştır. En fazla miktarı gösteren Sosyal yardım şubesi ve Ar şubesidir. Ar şubesinde maaşlı çalışan sekiz kişilik bir bando takımı olmasından, diğerinde ise fakir talebe pansiyonlarına yardımdan olduğu ifade edilmiştir⁶⁷.

Pazar kazası Halkevinin 1100 lira olup, bunun 100 lirası Vilayetten, diğer 500 lirası mahalli belediyeden ve geri kalan 500 lirası da çeşitli gelirlerden gösterilmiştir. Mapavri nahiyesi Halkevi 1050 liralık bütçe yapmıştır. Bu bütçenin 100 lirası vilayetten, 700 lirası mahalli belediyeden, 250 lirası da parti idare heyetinden yardım gösterilmişse de şimdiye kadar belediyenin bazı zorunlu masrafları ödenmesinden başka hiçbir yerden bir para alamamışlardır.

Raporlarda bir başka göze çarpan husus da örgütlerde görev alan kişilerin sık sık değişmeleridir. Bu yüzden müfettişler bu değişimleri raporlarına yansıtarak kimlerin kimlerin yerine göreve geldiklerini belirtmektedirler. Örneğin, Rize Halkevinde Avukat Ahmet Galip Tolan; sosyal yardım şubesinde Sıhhiye

⁶⁴ BCA 490.1.0. 1002.870.1-53.

⁶⁵ BCA 490.1.0. 1002.870.1-1.

⁶⁶ BCA 490.1.0. 1002.870.1-53.

⁶⁷ Aynı yer.

Müdürü Dr. Vahap Önemli, spor şubesinde ortaokul Matematik Öğretmeni Tevfik Beyge, Kitap Saray'da Ortaokul Müdürü Cemal Arda, Halk dershanelerinde Maarif müdürü Hüsnü Söylemez, Ar şubesinde İstiklal Başöğretmeni Nevzat Birkan, gösteride ilk tedrisat Müfettişi Arslan Erer, Dil edebiyat tarihinde Ortaokul Müdür Muavini Enver Kayadeniz, Köycülükte fidanlık fen memuru Rauf Başar, müze ve sergide Fidanlık müdürü Kemal Atilla, idare heyetini teşkil etmektedirler. Hepsinin aydın ve gayretli oldukları bilinmektedir.⁶⁸

Müfettişlik raporlarında başlangıçta belirtilen sayıda açılan Halkevleri ve Halkodalarının bir kısmının faaliyetleri nedeniyle kapanma ya da gereksiz duruma düştükleri ifade edilmektedir. Örneğin Rize'de dokuz, Pazar'da beş ve Mapavri'de dört şubeli olarak açılan bu kurumlar çevre imkânları ve ihtiyacına göre Rize'de yedi, Pazar'da dört şube olmuş, Mapavri'de ise ihtiyaç olmadığı belirtilmiştir. Rize ve Pazar'da sınırlamalar yapmaktansa bunların her sıkıntıya rağmen devam ettirilmeleri gerekliydi. Fakat Mapavri Halkevinin en kısa yoldan Halkodasına dönüştürülmesi bir zaruretten denilmektedir.⁶⁹

Halkevlerinin birinci derecede radyo ve kütüphaneleriyle, ikinci derecedeki konferans, müsamere ve temsillerle, umumi ilgiyi çekmekte oldukları ve zaman zaman yapılan aile toplantılarına da rağbetin arttığı gözlenmektedir. Dolayısıyla mevcut binaların bu işler için yeterli olmadıkları görülmektedir. Şayet salonlar, odalar yeterli genişlikte ve büyüklükte olursa her türlü faaliyette dolacağı belirtilmektedir. Ayrıca sürekli aynı şeylerin tekrarından ziyade müzik, dikiş, lisan dersleri gibi farklı çalışmalarını yapmanın Halkevlerinin başarısını artıracaktır denilmektedir.⁷⁰

Halkevleri hesap defterlerinin Rize'de ve Pazar'da talimatnameye göre düzenli tutulduğu, demirbaş eşya defterlerinin bulunduğu belirtilerek Mapavri'de bunların olmadığı, yalnız karar defterleri ile aza üye defterleri vardır. Demirbaş eşya ve kütüphane defterleri yoktur. Masraflarını Belediyeden alacakları para ile gidermektedirler. Rize ve Pazar'da görev alanların genelde öğretmenlerdir. Ancak zamansız açılan Mapavri'de noksanlar çoktur, zoraki bir heyet oluşturulmuş, içlerinde bir tek genç yoktur. Bu yüzden raporda Mapavri'de bir Halkevi başarılı olamaz denilmektedir. Bu yüzden de Halkodasına dönüştürülmesi gereklidir.⁷¹

Rize ve Pazar'da şiddetle birer Halkevi binasına ihtiyaç vardır. Çeşitli faaliyetlerin aynı binada yapılması sıkıntı yaratmaktadır. Spor faaliyetlerinin canlı

⁶⁸ BCA 490.1.0. 1002.870.1-59-60.

⁶⁹ BCA 490.1.0. 1002.870.1-60.

⁷⁰ Aynı yer.

⁷¹ BCA 490.1.0. 1002.870.1-61.

olduğu göz önüne alınırsa farklı binaların bu faaliyetler için kullanılması gereklidir. Deniz sporlarına özellikle önem verilmelidir.⁷²

1941 Yılı Teftiş Raporlarında Rize, Pazar ve Mapavri Halkevleri ve Halkodaları çalışmaları

I.II. ve V. Büroya yazılan 1941 yılı ikinci dönem teftiş raporunda, mevcut ilgisizliklerin devam ettiği belirtilmekte partinin işlere daha yakın ilgi göstermesi istenmektedir. Merkez, kaza ve nahiyelerde yöneticilerin kendilerine verilen vazifeyi yerine getirebilecek yetenekte oldukları, ancak kendi işlerinden feragat etme ve mücadele yetenekleri aksaklık görülen yerlerde önemli rol oynadığı ifade edilmektedir.⁷³

Halkevi ve Halkodalarının faal olanlarının yöredeki halk üzerindeki etkileri oldukça olumludur. Halkın okuma ihtiyacını karşılamakta ve radyoları da toplanma vesilesi olmaktadır. Spor şubeleri kır gezileri düzenlenmekte ve spor karşılaşmaları yapılmaktadır. Cezaevinde okuma- yazma kursu açılmıştır. Sıhhi ekipler yetiştirme ve zehirli gazlardan korunmaya dair ameli ve nazari derslerin yanında pasif ve aktif korunmalar için seferberlik bürosu ile işbirliği yapılarak halka dersler verilmektedir.⁷⁴ Hevesli gençlere elektrik kursu açılmakta, köy muhtarlarına köy kanunu tatbikatına dair dersler verilmekte ve köylülerin dilekçeleri yazılarak, resmî dairelerdeki işleri takip ettirilmektedir. Mahalle ve köyler gezilerek çay ve narenciye ziraati hakkında sohbetler yapılarak ve ameli olarak gübreleme, budama ve aşılama işleri gösterilmiştir. Aza sayısında artış olmuştur.⁷⁵

Bir yanda Halkevi ve Halkodalarının sayıca artmaları olumlu bir gelişme olarak görülürken, diğer yandan faaliyetler için gerekli ihtiyaçların karşılanamaması bütün faaliyetlerin aksamasına neden olabilmektedir. Buna karşın yapılan faaliyetlere bakıldığında o günün ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde, halkın bilinçlenmesine yönelik teorik ve ameli çalışmalar yapıldığı görülmektedir.

1941 yılı Halkevi ve Halkodalarının çalışmaları arasında ayrıca Pazar kazası Halkevinde sekiz konferans verilmiş, her cumartesi aile toplantıları yapılmış ve milli günler kutlanmıştır. Aza sayısı 118'den 127'ye çıkmıştır. Kitap sayısı da 743'den 841'e çıkmıştır. Kitap okuyanların sayısı da 900'dür. Bu da gösteriyor ki giderek Halkevleri ve Halkodaları imkânları geliştikçe halkın gelişmeye karşı ilgi ve iştiağını ortaya çıkarmakta faaliyetlere katılmalarını artırmaktadır. Daha

⁷² Aynı yer.

⁷³ *BCA 490.1.0.1002.870.1-36-37.*

⁷⁴ CHP, *Halkevleri ve Halkodalarının 1940 Çalışmaları*, s.70. *BCA 490.1.0.1002.870.1-37*, savaş yılları bu yönde tedbirler alınmasını gerekli kılmaktadır.

⁷⁵ Aynı yer.

önceki yıllar göz önüne alındığında bunun olumlu bir gelişme olduğu açıkça görülmektedir.

Mapavri Halkevinde senelik toplantısını yaparak idare heyetinde değişiklikler yapmış, dört milli gün kutlanmış ve temsil için hazırlıklara başlanmıştır. Aza sayısı burada 143'ten 159'a yükselmiş, kitap sayısı da 228 olmuştur. Bu Halkevinde devamlı bir faaliyet görülmemekle birlikte kişiler değiştikçe bir şeyler yapılmış, ancak bir müddet sonra işlerini ihmal etmişlerdir. Daha önceki raporlarda eksikliklerinden dolayı eleştirilen ve Halkodasına dönüştürülmesi istenen Mapavri Halkevi kişilere bağlı olarak faaliyetlerini ilerletmektedir. Diğer Halkevi ve Halkodalarına karşın faaliyetleri hep geride kalmıştır. Bu da buradaki amir, memur ve yöneticilerin ve kişilerin sorumluluktan kaçındıklarını göstermektedir.

Diğer Halkodalarında ise; Gündoğdu'da iki temsil, altı konferans verilmiş, temsil ve konferanslar için mektep binasının salonundan yararlanılmıştır. Ayrıca Voleybol antrenmanları, koşular ve deniz sporları yapılmıştır. Aza sayısı 53, kitap sayısı da 83'tür.

Ardeşen'de bir konferans verilmiş, dört toplantı, dört milli gün kutlaması ve dokuz nişan ve nikâh töreni yapılmıştır. Aza sayısı 129, kitap sayısı da 134'tür.

Melyat'ta; bir müsamere verilmiş, iki toplantı yapılmış iki milli bayram kutlanmıştır. Aza sayısı 116, kitap sayısı, 54'tür.

Kaptanpaşa, Çukurluhoca ve İkizdere Halkodalarında merkezin gönderdiği kitaplarla, kitapların biraz artması sağlanmış ve milli günlerin kutlanmasından başka bir şey yapılmamıştır.

Raporlar başta Halkevleri olmak üzere diğer Halkodalarının çok kısıtlı imkânlarla faaliyetlerini sürdürdüklerini göstermektedir. Yapılacak işler maddi güce göre yapılacağından, Halkevlerinin yaptığı bütçeler yine verilen rakamların altında kalmış, Halkodalarının zaten hiç bütçesi olmamış küçük ve zaruri harcamalar için mahalli parti teşkilatı tarafından karşılanmıştır.⁷⁶

Bir diğer sorun Halkevi ve Halkodalarının faaliyet yürüttükleri binalardır. Bu konuda da sıkıntı yaşandığı görülmektedir. Halkevleri için öngörülen geniş salonlu yapılar birçok yerde hiç olmamış, çalışmalar çoğu zaman kiralık ve yeterli olmayan binalarda yürütülmüştür. Örneğin Rize, Pazar ve Mapavri'de parti ve Halkevi bir aradadır. Rize'de üç oda bir salon, Pazar'da bir oda bir salon ve Mapavri'de de bir oda bir salondur. Halkodalarından Gündoğdu, Ardeşen ve Gare'de bulunanları parti ile bir arada ve oldukça müsait ve icarlı

⁷⁶ BCA 490.1.0. 1002.870.1-38.

binalardadır. Diğer Melyat, Çukurluhoca, Kaptanpaşa ve İkizdere odaları da hemen tamamı köy odası, mektep yahut tek odalı evlerde bulunmaktadır.⁷⁷

Halkevi faaliyetleri yanında ihtiyaçlara göre toplum başka alanlarda da örgütlenmeye ihtiyaç duymaktadır. Halkevlerinin yanında ayrıca da bazı kurumlar oluşturulmuştur. Bunlar Kızılay, Çocuk esirgeme, Türk Hava Kurumu, ulusal ekonomi ve artırma kurumlarıdır. Bundan başka yardım sevenler cemiyetinin bir şubesi açılmıştır. Bu kurumda yer almak isteyen kadınlarımızın daha çok Halkevi bünyesindeki sosyal yardım şubelerinde yer almaları daha mümkün olduğu kendilerine söylenmesine rağmen yapmamışlar, ancak altı ay geçmesine karşın bir faaliyetleri de olmamıştır. Rize’de bir de Kayıkçılar cemiyeti vardır. Karşılıklı yardım esasına dayalı bu cemiyet partinin himaye ettiği ve ilgilendiği bir kurumdur.⁷⁸

Rize Halkevi Hasan Biber’in başkan olduktan sonra faaliyetlerine hız vermiştir. Halkevleri ıslah edilirken Halk dersaneleri ve kurslar şubesi başkanlığına Maarif müdürü Zeki Ülke, Temsil şubesi başkanlığına da kadınların ilgisini çekmek için Öğretmen Fevziye Erk getirilmiştir. Ancak Fevziye öğretmen çalışma ve toplama kabiliyeti olmadığından başarılı olamamıştı. Buna karşın Rize temsil kolu çok başarılı olmuştur. Temsil işlerinde kadınlardan yeteri kadar istifade edilememektedir. Bunda sorumluluğun maarif müdüründe olduğu bilinmektedir. Bu alanda görülen eksiklikleri gidermek için halk dersaneleri reisliğine Ziya Işık Demir’i getirmek ve temsil şubesinin başına da Nevzat Birkan’ı getirilmesinin doğru olacağı vurgulanmıştır.⁷⁹

Pazar kazasının mütevazı çalışmaları ve gayretleri olduğu, Mapavri nahiyesinin çabaları ve Halkodalarının beklenen hizmetleri tam anlamıyla verememelerinin bir nedeni olarak da bölgede yerleşim alanlarının çok dağınık olduğu ve bir topluluk oluşturmalarının zorluğu gösterilmiştir. Mapavri nahiyesinin şimdiye kadar yapılan teftiş sonuçları dikkate alınarak yetersiz olduğu derhal Halkodasına dönüştürülmesi gerektiği ve diğer Halkodalarının da mahalli parti teşkilatı emrinde birer okuma odalarına dönüştürülmesinin doğru olacağı raporda belirtilmektedir.⁸⁰

Muğla Milletvekili Cemal Karamuğla’nın düzenlediği bu raporlar parti genel sekreterliği tarafından Rize parti ve idare heyetlerine, Halkevleri ve gerekirse

⁷⁷ *BCA*. 490.1.0. 1002.870.1-39.

⁷⁸ Aynı yer.

⁷⁹ *BCA*. 490.1.0. 1002.870.1-40.

⁸⁰ *BCA*. 490.1.0. 1002.870.1-41.

halk odalarına⁸¹ her zaman olduğu gibi eksikliklerin tamamlanması ve gereğinin yapılması noktasında resmi yazılar yazılmıştır.⁸²

1942-1943 Yıllarında Müfettişlik Raporlarında Rize, Pazar ve Maşavri Halkevleri ve Halkodaları ve Çalışmaları

Yıllara göre tasnif edip değerlendirdiğimiz bu çalışmada 1940 ile 1944 yılları arasında değişen koşullar ve bu koşullar içinde neler yapıldığı irdelenmiştir. 1942 yılının ilk ayında hazırlanan bir raporda da Halkodalarının nahiye ve köylerde açıldıkları için yakın ilgiden ve bir kısmı da nezaret ve kontrolden mahrum oldukları ifade edilmiştir. Vilayet İdare heyetinin, hiçbir şarta uygun olmayan yerlerde bir çırpıda açtığı yedi Halkodasının yükü ve hatası altında olduğu raporda vurgulanmakta, Gare nahiyesi Halkodasının idarecilerinin çalışmaları takdire şayan görülürken Ardeşen ve Gündoğdu nahiyeleri Halkodaları yöneticilerinin müspet biçimde çalışmalarını sürdürdükleri yazılmaktadır.

1942 yılı raporlarında Halkodalarının her şeyden mahrum ve hiçbir varlık gösteremedikleri belirtilirken, bunun nedeninin vilayet ve kaza idare heyetleri tarafından hiçbir yardım yapılmamasına gösterilmektedir.⁸³ Gündoğdu, Ardeşen ve Gare Halkodalarının idare heyetinin ehil olduğu yazılırken, Gündoğdu'da başöğretmen Tahsin Kara Mahmut, Ardeşen'de Tefvik Çevik, Gare'de Rıfat Alemdar reislik vazifesini iyi yaptıklarına vurgu yapılmaktadır. Bu üç Halkodası aza sayısında ve kitap sayısında eskiye nazaran sayıca artmış olduğu gözlenmiştir.⁸⁴ Gündoğdu'da Yüzme çalışmaları, voleybol maçları, haftanın pazar akşamları halk toplantıları, faydalı konferanslar ve konuşmalar, milli bayramları kutlamalar yapıldığı tespit edilmiştir. Ardeşen'de aza sayısı ve kitap sayısı artmış, dokuz konferans, dört konuşma bir kukla Karagöz oyunu, bir piyes temsil edilmiş beş milli bayram kutlaması yedi nişan töreni yapılmıştır.

⁸¹ CHP Genel Sekreterliği'nden Gare (Işıklı) Halkodası reisliğine yazılan 21 Mayıs 1941 tarihli 5/35291 sayılı yazı. Bu yazıda raporların değerlendirilmesi sonunda Gare Halkodasının çalışmalarından sitayişle bahsedildiği ve her zaman gayret ve başarılarının devamı dilenmektedir. *BCA* 490.1.0.1002.870.1-45 ve aynı konuda Rize CHP Vilayet İdare Heyeti Reisliğine yazılan 21 Mayıs 1941 tarihli ve 5735292 sayılı yazı. *BCA*. 490.1.0.1002.870.1-42.

⁸² 1941 yılı teftiş raporlarında belirtilen hususlarda Parti Genel Merkezi; hem I. Teftiş raporunda, hem de II. Teftiş raporunda vurgulanan önemli noktaları resmî yazının altına not düşerek göndermiştir. V. Büroya yazılan 22 Şubat 1941 tarihli ve 51981 sayılı birinci yazıda; Müfettişin; "durgunluk varsa bina ve bütçe kıfayetsizliğinden bir tek Gare Halkodası takdire değer görülüyor" ifadesi yer alırken; *BCA*.490.1.0. 1002.870-46, İkinci Teftiş için yine IV. Büro tarafından V. Büroya yazılan 18 Haziran 1941 tarihli ve 59450 sayılı resmî yazıda da; "*vilayet dâhilinde Halkevlerinin vaziyetinin memnuniyetle iyi görmekte yalnız Maşavri Halkodasının balli zaruretini iler sürmektedir. Halk odalarından bir kaçının da okuma odalarına dönüşmesini düşünüyor. İki de varid değildir, sanırım*" denmektedir. *BCA*. 490.1.0. 1002.870.1-35.

⁸³ *BCA*. 490.1.0. 1002.870.1-32.

⁸⁴ *BCA*. 490.1.0. 1002.870.1-12.

Gare Halkodasında da aza sayısı ve kitap sayısı artmış, altı konuşma, sekiz konferans, milli bayram kutlama ve deniz sporları yapılmıştır.⁸⁵

Halkodaları her üç merkezde parti idare heyeti ile müşterek kiralanmış binalarda çalışmaktadırlar. Diğer dört Halkodası da mektep ve köy odalarındadır.

Karamuğla, 1942 yılını değerlendirme raporunda⁸⁶ ve mevcut durumla ilgili verdiği raporda düşüncelerini şöyle özetlemektedir:⁸⁷

“Halkevleri altı aylık raporlarını zamanında gönderememişlerdir. Çalışma raporlarından evvela vilayet idare heyetine verdiklerini bilahare bölge müfettişliklerine vereceklerine diğer bir nüshasını doğrudan doğruya genel sekreterliğe takdim edeceklerine ve üçüncü nüshasını da dosyalarında alıkoyacaklarına nazaran vilayet idare heyetlerinin bu raporlar üzerinde bir tetkik hakkı kalmamış oluyor. Nizamnamemiz; vilayet idare heyetlerine Halkevleri açmak ve bunları idare etmek hakkını verdiğini nazaran bu raporlar üzerinde de bir tetkikte bulunmaları ve mütalaalarını dermeyen etmeye etmelerinin muvafık olacağı kanaatındayım. Bu itibarla Halkevlerimizin bölge müfettişlerine gönderecekleri çalışma raporlarını evvela vilayet idare heyetine vermeleri ve vilayet heyeti tetkikini yaptıktan ve mütalaasını yazdıktan sonra müfettişe göndermeleri hem vilayet heyetlerinin tetkik hakkını ve hem de bu heyetlerin esaslı takipleriyle raporların zamanında düzenlemelerini temin etmiş olacaktırlar.”

Müfettiş ayrıca üç halk odasının çalışmalarının iyi olduğunu; ancak esasen hiçbir şarta haiz olmayan İkizdere, Kaptanpaşa, Çukurluhoca ve Melyat odalarının, üç beş evi olmayan yerlerde kurulmaları, iş ve güçleri itibariyle yerinde durmayan bu zevatı istenildiği zaman bir araya toplamak mümkün olmamıştır diyerek bu yüzden bu dört Halkodasını mevcut kitaplarla birlikte mahalli parti teşkilatı emrinde birer okuma odası haline getirmekten başka bir çare olmadığını yazmaktadır.⁸⁸

Raporda bu yetersiz koşullar içinde çalışmaların istenildiği gibi yürümediği ifade edilirken yapılan çalışmalar tekraren sıralanmıştır. İki teftiş dönemi arasında üç nahiyede yer alan Halkodalarında yapılan çalışmalar şunlardır: ⁸⁹

Gündoğdu; aza sayısı 115, kitap sayısı 125'dir. Azada artış yok, kitap sayısında dört artış söz konusudur. Biri ekim işlerine ve zirai kalkınmaya ve diğeri çay ziraatına ait olmak üzere iki konferans verilmiş beş konuşma, beş

⁸⁵ *BCA. 490.1.0. 1002.870.1-33.*

⁸⁶ 11.1.1942 tarihli ve 202 sayılı rapor. CHP kayıt No: 72167, CHP Tarih: 311.1942, V. Büro' ya yazılmıştır.

⁸⁷ *BCA. 490.1.0. 1002.870.1-34, BCA. 490.1.0.0.1002.870.1-25.*

⁸⁸ *BCA. 490.1.0. 1002.870.1-34.*

⁸⁹ *BCA. 490.1.0. 1002.870.1-12.*

milli günler töreni yapılmıştır. Haftada bir halk gecesi yapılmakta ve bu gecelerde faydalı konular üzerinde konuşulmaktadır. Mahalli sazlarla milli oyunlar tertip edilmektedir. Radyoları mevcut ve istifade dereceleri iyidir.

Ardeşen odası; aza sayısı 178, kitap sayısı 179'dur. Azada otuz, kitap olarak 33 artış vardır. Dört konferans verilmiş, altı konuşma yapılmış, bir orta oyunu tertip edilmiştir. Beş milli günler töreni yapılmıştır. Radyoları vardır ve yararlı faaliyetler yapmaktadırlar denilmektedir.

Gare odası; aza sayısı 158, kitap sayısı 134'tür. Aza'da yedi, kitapta 19 artış vardır Dört konferans verilmiş, altı konuşma yapılmış, Onbeş günde bir halk geceleri tertip edilmekte ve çok ilgi görmektedir. Radyolarından ve kitaplarından yararlanmaları iyidir⁹⁰.

Diğer odalardan Melyat'ta 130 aza ve 161 kitap mevcudu vardır. Ancak hiçbir hareket ve faaliyet yoktur. İkizdere, Kaptanpaşa ve Çukurluhoca odaları her türlü faaliyetten uzak metruk bir durumdadırlar. Esasen bu üç köyü mevcut kitaplarıyla birer okuma odası haline getirmek bir an önce gereklidir.⁹¹

9 Haziran 1942 tarihli teftiş raporuna göre,⁹² Rize merkez kazada parti idare heyetinin ve memurların ilgi ve alakalarının iyi olduğu belirtilmektedir. Halkevinin mevcut gelirlerinin sağlanmasında mümkün olan yardım ve himayeler yapılmaktadır. Parti idare heyetinden bu sene yapılan senelik yardım 2.392.56 liradır. 1941 yılı bütçeleri 2.952 lira 56 kuruştur. Şubelere bu paranın dağıtımı da şöyledir. Dil-edebiyat; 50 lira, güzel sanatlar;1.052 lira, Temsil; 100 lira spor; 75 lira, sosyal yardım; 600 lira, Halk dershaneleri ve kurslara 25 lira, Köycülük; 50 Lira, Tarih ve Müzecilik; 15 liradır. Kütüphane ve yayına 25 lira tahsis edilmiştir.⁹³ Diğer masraf karşılıkları; kâtip aylığı; 420 lira, odacı 360 lira, çeşitli 300 lira, posta telgraf; 30 lira, kırtasiye; 10 lira, Milli Günler kutlama; 25 lira, demirbaş 25 liradır. Yapılan masraf yekünü, 2.182 lira 3 kuruştur.135 liradan ibaret son aylığı da verince 1942 yılına devreden 76 lira 43 kuruştur. Halkevelerine tahsis edilen miktarlar göz önüne alındığında bu Halkevinin durumunun iyi olduğu görülmektedir. Şubelerde görev alan kişiler işin uzmanı kişilerdir. Randıman alınmayan tek şube tarih ve müze şubesidir.⁹⁴ Öğretmen ve

⁹⁰ "CHP Genel Sekreterliği Rize parti İdare Heyetine yazdığı yazıda; Çoruh Bölge Müfettişi Cemal Karamuşla'nın 11.1.1942 tarih ve 202 sayılı raporunu gözden geçirdiğini ve belirtilen üç Halkodasının iyi çalıştıklarını, diğer dört Halkodasının ise çalışmadıklarını gördüğünü ifade eder. Ancak çalışmalarında geri kalan diğerlerinin teşvik edilerek canlandırılmasını ister." 18.3.1942 tarihli ve 5/45350 sayılı yazı, B.C.A. 490.1.0. 1002.870.1 -27-28-29-30.

⁹¹ B.C.A. 490.1.0. 1002.870.1-13.

⁹² 9 Haziran 1942 tarihli Rize Halkevinin bu devredeki çalışmaları ve neticelerini bu rapor münderecatı CHP Çoruh Bölgesi Müfettişin, mütalaası. Teftişten bir ay sonra yazılmıştır.

⁹³ B.C.A. 490.1.0. 1002.870.1-23.

⁹⁴ Aynı yer.

memurların bu işlere ilgilerinin sağlandığı takdirde bu Halkevinin çevreye daha yararlı olacağı belirtilmiştir.

Rize Halkevinin idarecilerinin yöre halkı üzerinde olumlu intibaları vardır. Hesap işleri, demirbaş eşya ve kayıtlar muntazam tutulmaktadır. Halkevinin binası Parti binasıdır. Yeterli değildir ve Sinema salonundan yararlanılmaktadır.

1942 yılı teftişinden sonra Şube komitelerinin gelecek yıl programı ve dilekleri (bk. Belge 2);⁹⁵ arasında Halkevleri kollarının çeşitli istek ve talepleri ve faaliyet alanlarını genişletme arzuları söz konusu olmuştur. Bunlar arasında dikkat çekenleri şöyle özetlemek mümkündür: Öz Türkçe kelimelerin öğrenilmesine çalışmak, iyi bir plak koleksiyonu hazırlamak, spor faaliyetlerini çeşitlendirmek, fotoğrafçılığı yaygınlaştırmak, atıcılık, beden sporlarını geliştirmek, lisan kursları açmak, halk eğitimi faaliyetlerine önem vermek, sanata, okumaya dershaneler ve kütüphanelere ağırlık vermek, köy sorunlarını tespiti ve çözümü için çalışmak, Köy ve mahallelerde ve merkezde çay ziraati teşviki yapmak ilk program olan 15.000 dekar çay bahçesine sahip olmak.

21 Aralık 1942 tarihli Rize Halkevi teftişi sonunda yapılan çalışmalar 31 Aralık'ta son teftiş raporu halinde yazılmış ve bu raporda; Halkevinin 1942 yılı ikinci altı aylık çalışmaları "*bugünün şartları içinde normal olarak kabul edilebilir*" denilmiştir. Aza sayısında ve kitap sayısında artışların olduğu vurgulanmıştır. Azaların 296'sı erkek, 23'ü kadındır. Kadının üye sayısının artması temin edilmelidir.⁹⁶

Ayrıca Halkodalarıyla ilgili yapılan 30 Mart 1943 tarihli ve 303 sayılı teftiş raporu CHP Genel Sekreterliği tarafından da Rize CHP vilayet idare heyeti reisliğine yazılmış ve burada, Ardeşen, Gündoğdu, Gare Halkodalarının yeteri ölçüde olmamakla birlikte iyi bulunduğu rapor edilmiştir. Melyat Halkodasının 130 azası, 200 liralık bütçesi ve 161 kitabı olmasına karşın teftiş gününe kadar hiçbir varlık gösteremediği son zamanda odanın reisliğine bir öğretmen getirildiği ve çalışmalarından umutlu olduğu belirtilmiştir. Halkodaları talimatnamesinin 4. Maddesi gereğince Melyat, İkizler- İkizdere- olması lazım- Kaptanpaşa ve Çukurluhoca Halkodalarının da mahalli imkânlardan yeterli derecede yararlanarak ve o yerin özelliklerine göre gelişmelerine gayret gösterilmesi tavsiye edilmiştir.⁹⁷

⁹⁵ "Şube komitelerinin kendi şubeleri ve Halkevi İdare Heyetinin tetkik ve tasvibinden Geçirdikleri gelecek Yıl Çalışma Programlarının Ana hatlarını gösterir tablo", *BCA*. 490.1.0. 1002.870.1-24-25.

⁹⁶ 21 Aralık 1942 tarihli Teftiş raporu. Yazılış tarihi 31 Aralık 1942. Halkevinin bu devredeki çalışmaları ve neticelerini gösteren bu rapor münderecatı hakkında CHP Çoruh Bölge Müfettişinin Mütalaası. *BCA*. 490.1.0. 1002.870.1-24.

⁹⁷ *BCA*. 490.1.0. 1002.870.1-11.

Son altı aylık çalışmaların şubelere göre durumu şöyledir. (bk. Belge.3.): Dil- edebiyat şubesi; ziraata dair bir konferans, 1 Temmuz deniz Bayramı, 21.7.1942 Montrö, 24.7.1942 Lozan, 30.8.1842 Zafer, 26.9.1942 dil, 29.10.1942 cumhuriyet bayramı töreni, 10.11.1942 Atatürk ihtifali (Anma), 5.12.1942 ekonomi artırma haftası toplantısı.⁹⁸

Rize Halkevi başkanı Hasan Fehmi Biber aynı zamanda Belediye başkanlığı yaptığından bu görevi bırakmış ve yerine bu işi iyi yapacak olan Vehbi Okay'a verilmiştir. Okay bütün öğretmenleri Halkevinde görevlendirmiştir. Ancak Halkevinin ihtiyaçları fazladır ve bir kereye mahsus 1500-2000 lira yardım edilirse iyi olacaktır.

1942 yılı ikinci teftişinden sonra Şube komitelerinin gelecek yıl programı ve dilekleri; bir önceki dönemden biraz daha geniş ve teferruata sahiptir ve şöyledir: Radyo sohbetleri yapmak, halk koroları kurulması, sergiler açmak, Pişano ve Caz takımı satın alınması ve bando aletlerinin esaslı bir şekilde temini için 1000 lira yardım yapılması, sahne elektrik tesisatının yapılmasına ve projeksiyon ve dekor ve malzeme için 1500 lira yardım sağlanması, gezilerin düzenlenmesi için tahsisat miktarlarının artırılması gibidir.⁹⁹

1942 Yılı Pazar Halkevi Teftiş Raporları

26 Aralık 1942'de Pazar Kazası Halkevi de teftiş edilmiştir. Karamuğla, Rize dışında Pazar Halkevinin teftiş ederek gördüklerini 31 Aralık 1942'de kaleme aldığı bu raporda yazmıştır.

Mevcut Halkevi Teftiş Talimatnamesi esaslarına göre değerlendirilen Halkevlerinde aza durumu, Kitap sayısı, okur miktarı, idareciler ve faaliyetler gibi konular teftiş edilmiş ve aşağıdaki bilgilere yer verilmiştir. Pazar kazasında aza sayısı 141, kitap sayısı 833'tür. Altı aylık artış farkı aza sayısında 21, kitap sayısında ise 90'dır. Ancak kitapların usulüne göre tasnif edilmemiştir.¹⁰⁰

Hesap işleri; 1942 yılı bütçesi 1910 lira 35 kuruştur. Bu paranın 1700 lirası partiden, 53 lira 89 kuruşu geçen yıldan devir, 146 lira 46 kuruş çeşitli gelirlerden elde edilmiştir. Bütçeden, 372 lira aykılara 300 lira çeşitli harcamalara, 40 lira posta telgrafa 25 lira kırtasiyeye, 150 lira- okunamadı-30 lira milli günlere 175 lira döşeme ve temizliğe, 360 lira kiraya, 62 lira 35 kuruş borçlara ayrılmıştır. Şubelere de 396 lira ayrılmıştır.¹⁰¹

⁹⁸ B.C.A. 490.1.0. 1002.870.1-25.

⁹⁹ Şube komitelerinin kendi şubeleri ve Halkevi İdare Heyetinin tetkik ve tasvibinden Geçirdikleri gelecek Yıl Çalışma Programlarının Ana hatlarını gösterir tablo. B.C.A. 490.1.0. 1002.870.1-26.

¹⁰⁰ 26 Aralık 1942 tarihli teftiş; Halkevinin bu devredeki çalışmaları ve neticelerini gösteren bu rapor münderecati hakkında CHP Çoruh Bölge Müfettişinin mütalaası ile 31 Aralık 1942 de rapor düzenlenmiştir. B.C.A. 490.1.0. 1002.870.1-17.

¹⁰¹ Aynı yer.

1942 mali yılbaşı Haziran'dan itibaren gelirleri; 480 lira partiden, 73 lira 79 kuruş çeşitli olmak üzere toplam 553 lira 733 kuruştur. Masraflar olarak; 179 lira 63 kuruş aylıklara 258 lira kiraya 8 lira 61 kuruş posta telgrafa, 23 lira 28 kuruş ışık ve ısınmaya, 40 lira 63 kuruş çeşitli yerlere ve 2 lira 50 kuruş milli günlere olmak üzere 512 lira 67 kuruştur. 41 lira 19 kuruş hâlihazırda elde bulunmaktadır.¹⁰²

Halkevi altı aylık çalışmaları esnasında bazı faaliyetlerde bulunmuştur. Okuma işlerinin iyi olmasına karşın, konferans, köy gezileri ve spor işleri yeterli değildir. Bu durgunluğun nedeni şubelere hiçbir maddi yardımın yapılmamasından bellidir.¹⁰³

Bu Halkevi geçen dönemlerde sıkıntılara rağmen iyi çalışmış ve genel merkezimizden 250 lira bir yardım almıştı. Eski ve dar olan binadan çıkmışlar ve daha müsait bir yer temin etmiş bulunuyorlar. Bu durum çalışmalarda daha fazla bir verim alınması gerekirken ne yazık ki olmamıştır. Bunun nedeni, Halkevi reisinin değişmiş olması ve bölgede derli toplu bir ilginin oluşması gerçekleşmemiştir. Bu Halkevinin daha faal kimselerle takviye etmek lazımdır. Parti idare heyetinin dikkati bu noktaya çekilmiştir. Yeni Kaymakamın memurları, maarif müdürünün de öğretmenleri Halkevi işleriyle yakından ilgilenmeleri için de gerekli teşebbüsler yapılmıştır.

6 Mayıs 1942 tarihinde yapılan ikinci dönem teftiş, 9 Temmuz 1942'de rapor halinde Genel merkeze gönderilmiştir. Halkevinin başarısı için elinden gelen gayreti gösterdiği ve parti gelirinin üçte ikisinin Halkevine verildiği görülmüştür. Hükümet amir ve memurlarının ilgi ve alakaları iyi olmakla birlikte istifade etmek yetersizdir. Halkevinin en etkin elemanları memurlar ve öğretmenlerdir. Ancak Halkevinin öngörülen çalışmalarını yapabilmesi için lazım gelirin temininde kaymakam yetersizdir. Parti idare heyeti vilayet idare heyetinden aldığı yardım parasını ve belediyeden aldığı 100 lirayı Halkevine vermiştir bu durum amacı gerçekleştirmeye yetmediği için paralı müsamereler yapılmaktadır.

Halkevine temin edilen gelirin en önemli kaynağı özel idareden ve Belediyeden alınan yardımlardır. Özel idareden, vilayet idaresinden aldığı paradan önemli bir kısmını tam teşkilatlı olan Rize Halkevine göndermektedir. Bundan sonra Pazar kazasına 200-500 lira kadarını ayırabilmektedir. Bu para azdır ve asgari 1000 lira kadar ayrılması gereklidir.

Halkevi muhitin ihtiyaçlarına uygun ve yöneticileri ehildirler. Beş şubelidir. Bunlar, köycülük, halk dersaneleri ve kursları, temsil, spor, kütüphane ve yayıncılıktır. Halkevinin hesap, demirbaş eşya ve kütüphane kayıtları düzenlidir. Halkevi kirada bir binadadır. Bina üç oda bir salondan ibarettir. Odaların

¹⁰² Aynı yer.

¹⁰³ Aynı yer.

birinde pati, birinde Halkevi diğerinde de hava kurumu bulunmaktadır. Senelik kira 180 liradır. Bunun 48 lirasını hava kurumu vermektedir. Kira nedeniyle bir oda hava kurumuna verilmiştir Hav kurumunun başka bir binaya taşınması ve o odanın da Halkevine tahsisi tavsiye olunmaktadır. Halkevine yeni gelen Orman Mühendisi Mesut kültürlü, nazik, çalışkan biridir. Kadın öğretmenlerin temsillerde görev almaları için kendileriyle görüşme yapıldığı, tereddütlü oldukları ancak görev alacaklarını vaad etmişlerdir. Kaymakamdan, belediyeden ve Halkevinden bu konuda özen göstermeleri istenmiştir. Genel merkezden de yardım için talepte bulunulmuş ve olumlu cevap alınmıştır.¹⁰⁴

Pazar Halkevinin gelecek yıl programı ve dilekleri arasında bütün şubelerin olmaması sebebiyle sadece beş şubenin programı yer almıştır.¹⁰⁵ Bu şubeler spor faaliyetleri, kütüphanecilik ve köycülük faaliyetlerine ağırlık vermeyi planlamışlardır.

Bu mütalaada dilekler olarak da; parti genel merkezinden; bir adet kütüphane, bir adet fotoğraf makinesi, seyyar sinema makinesi, bir adet akümülatör ve doldurulması için de işler bir dinamo istenmiştir. Mevcut şubelerin çalışmalarını daha iyi yürütmeleri için ve diğer şubelerin açılması için de; Parti idare heyetinin, mahalli Belediye teşkilatının yardımlarının şart olduğu ifade edilmiştir.¹⁰⁶

1942 Yılı Mapavri(Çayeli) Halkevi Teftiş Raporları

Mapavri ilçesi de 1942 yılında Pazar Halkevi ile birlikte bir gün arayla teftiş geçirmiş ve bu teftişin raporu 9 Temmuz 1942'de Parti genel merkezine yazılmıştır.

Öncelikle Mapavri kazası Halkevinin çevre koşulları ve ihtiyaçlar düşünülmeden açıldığı daha önceki raporlarda da ifade edilmiş bu raporda da ilk göze çarpan husus bu olmuştur. Raporda üç yılan beri bu Halkevi teftiş edilmiş, her türlü mahrumiyete rağmen bu Halkevinin en az istifade edecek bir duruma gelebilmesi için her tedbiri tavsiye ve tatbik ettirildiğini, ancak hiç birinden netice alınmadığı belirtilmektedir. Halkevi reisliklerinde ve heyetlerde sık sık değişiklikler yapıldığı, işe yarayan ve muvaffak ve başarılı olacağı takdir edilen

¹⁰⁴ 6 Mayıs 1942 tarihli teftiş; Halkevinin bu devredeki çalışmaları ve neticelerini gösteren bu rapor münderecatı hakkında CHP Çoruh Bölge Müfettişinin mütalaası ile 9 Temmuz 1942 de rapor düzenlenmiştir. *BCA*. 490.1.0. 1002.870.1-19

¹⁰⁵ Şube komitelerinin kendi şubeleri ve Halkevi İdare Heyetinin tetkik ve tasvibinden Geçirdikleri gelecek Yıl Çalışma Programlarının Ana hatlarını gösterir tablo. *BCA*. 490.1.0. 1002.870.1-22.

¹⁰⁶ *BCA*. 490.1.0. 1002.870.1-22.

her arkadaşına vazife verildiği, ancak bütün bunların başarılı olamadığına işaret edilmektedir.¹⁰⁷

Bir önceki teftişte Mapavri Halkevi başkanı Rız Ülker idi. Kendisi Limanköy'de öğretmenlik yapıyordu. Ancak vekâleten bu vazifeyi Ramiz Şener yapıyordu. Raporda Rıza Ülker'in çekilmesini ve başkanlığı Ramiz Şener'e verilmesi tavsiye ediliyor. Ancak Ramiz Şener Mapavri'li olmadığından okul tatil olduğunda Gare (Işıklı) nahiyesine gideceğinden vazife almamış ve bu vazifeyi köycülük şubesi reisi Rical Aytekin'e verilmişti. Ne var ki bu kişinin çay memuru olduğu ve bu işte başarılı olamayacağı açıktır. Diğer taraftan Ramiz Şener 1942 yılı raporu ilk altı aylık rapor yerine 1941 yılı ikinci teftiş raporunu sunduğunu, bunun yanlış olduğunu; yine aynı kişinin bu kez 1942 yılı ikinci altı aylık diye raporunu göndermiş ve bu rapor da iade edilerek düzeltilmişti. Rapor kapağındaki silinti ve kazıntılar bu düzeltme işinin gafletidir.¹⁰⁸ Bu durumun diğer elemanların da ilgi derecelerinin kıymeti hakkında bir fikir verebilmektedir.

Raporda Mapavri Halkevinin 185 azası ve 349 kitabının olduğu, bir önceki teftişte paralarının 81 lira olduğu ve bu paradan 60 lirasını harcadıkları görülmüştür. Altı ayda radyo dinleyen ve okuyanların sayısının 300 kişi olduğu anlaşılmıştır. Faaliyet olarak Halkevlerinin yıldönümünde bir toplantı ve dört milli bayram töreni yaptıkları bildirilmişse de bütün bunlara tereddütsüz inanmak mümkün olmamıştır.¹⁰⁹ 7 Mayıs tarihli teftişte müfettiş evvelki teftişte de belirttiği üzere bu Halkevinin muhit ve eleman bakımından imkân olmadığı kanaatini taşıdığını ve iyi bir bina, radyo ve mevcut kitaplarla Halkodası şeklinde yapılanırsa muhite faydalı olacağına dikkat çekmektedir.¹¹⁰

Şube komitelerinin gelecek dönem için yaptıkları program ve dilekler ise şunlardır:¹¹¹

Yurdumuzu çeviren harbin meydana getirdiği yaraların hafifletilmesi için hükümetin aldığı ve alacağı tedbirlerin yurt ve milletimiz için çok hayırlı neticeler doğuracağı uğrunda halka daima telkinde bulunmak. Spor faaliyetlerini geliştirmek, türkü derlemek, kütüphaneleri zenginleştirmek, sağlık ve köycülük çalışmalarına ağırlık vermek gibi.

¹⁰⁷ 7 Mayıs 1942 tarihli teftiş; Halkevinin bu devredeki çalışmaları ve neticelerini gösteren bu rapor münderecatı hakkında CHP Çoruh Bölge Müfettişinin mütalaası ile 9 Temmuz 1942 de rapor düzenlenmiştir. *BCA*. 490.1.0. 1002.870.1-15.

¹⁰⁸ *BCA*. 490.1.0. 1002.870.1-15.

¹⁰⁹ Aynı yer.

¹¹⁰ Aynı yer.

¹¹¹ Şube komitelerinin kendi şubeleri ve Halkevi İdare Heyetinin tetkik ve tasvibinden Geçirdikleri gelecek Yıl Çalışma Programlarının Ana hatlarını gösterir tablo. *BCA*. 490.1.0. 1002.870.1-16.

23 Aralık 1942'de yapılan ve 31 Aralık 1942 tarihli raporda ise altı aylık Maşavri kazasının Halkevi teftiş edilmiş ve genel merkeze bildirilmiştir.¹¹²

Bu raporda da öncelikle aza sayısının 202 olduğu kitap sayısının ise 420 olduğu; aza sayısında 15, kitap sayısında da 37 artış olduğu vurgulanmıştır.1942 yılı bütçesinin 2580 lira olduğu ve bu paranın 150 lirası partiden, 370 lirası belediyeden 2000 lirası teberrudan, 60 lirası da çeşitli kaynaklardan elde edilmiştir. Şubelere, 1910 lira sosyal yardımlara ayrılmıştır.¹¹³

1942 mali yılbaşı olan Haziran'dan itibaren ise, gelirler; 5 lira 39 kuruş devletten, 85 lira belediyeden ve 1.198 lira teberrudan olmak üzere 1.228 lira 39 kuruştur. Masraflara gelince; 85 lira aylıklara, 1.138 lira yardımlara olmak üzere 1.223 liradır. Elde olan mevcut para 5 lira 99 kuruştur. Hesapların düzenli tutulduğu, kayıtlara uygun olduğu belirtilmiştir.

Bu Halkevi, daha önceki raporlarda da belirtildiği gibi Maşavri nahiyesinin vaziyeti ve durumu tetkik edilmeden zamansız açılmış, bu Halkevinde açıldığı günden beri devamlı bir mesai temin edilememiştir. Dün olduğu gibi bugün de Halkevinin işleri öğretmen Ramiz Şener'in üzerindedir. Bundan sonraki reisliğe getirilen kişinin askerlik görevine alınması üzerine Ramiz Şener'in reisliği kabul edilmiştir. Bu kişinin çok fazla Halkevi ile ilgilenmemesi yaz tatilinde Maşavri'de kalmamasındandır. Nitekim geçen yaz burada olmamasından dolayı üç ay hiçbir faaliyet olmamıştır. Bu dönemde Halkevinin müspet bir işi sosyal yardım şubesinin yoksullara temin ettiği yardımları ulaştırmaktan ibarettir. Bu bakımlardan bu Halkevinin bir kişinin çalışmalarına bırakılmasının yetersizliği nedeniyle bu Halkevinin Halkodasına dönüştürülmesinin zaruri olduğu ifade edilmiştir.¹¹⁴

İkinci altı aylık sürede Maşavri Halkevinin şubelerinin gelecek yıl programları ve dilekleri ile ilgili tutanaklarında derlemeler yapmak, spor ve köycülük çalışmalarına ağırlık vermek, sosyal yardımları artırmak gibi çalışmalarını yapmayı kararlaştırmışlardır.¹¹⁵

¹¹² 23 Aralık 1942 tarihli teftiş; Halkevinin bu devredeki çalışmaları ve neticelerini gösteren bu rapor münderecatu hakkında CHP Çoruh Bölge Müfettişinin mütalaası ile 31 Aralık 1942 de rapor düzenlenmiştir. *BCA*. 490.1.0. 1002.870.1-15. İkinci dönem teftiş raporunun 12 Mart 1943 tarihli ve 89420 sayılı IV. Büro tarafından V. Büroya icabının yapılması ve neticesinin bildirilmesi amacıyla yazılmıştır. *BCA*. 490.1.0. 1002.870.1-11.

¹¹³ 23 Aralık 1942 tarihli teftiş; Halkevinin bu devredeki çalışmaları ve neticelerini gösteren bu rapor münderecatu hakkında CHP Çoruh Bölge Müfettişinin mütalaası ile 31 Aralık 1942 de rapor düzenlenmiştir. *BCA*. 490.1.0. 1002.870.1-19.

¹¹⁴ *BCA*.490.1.0. 1002.870.1-19

¹¹⁵ Şube komitelerinin kendi şubeleri ve Halkevi İdare Heyetinin tetkik ve tasvibinden Geçirdikleri gelecek Yıl Çalışma Programlarının Ana hatlarını gösterir tablo. *BCA*.490.1.0. 1002.870.1-20

Daha sonraki yıllarda Çoruh Bölge Müfettişi Karamuğla'nın yerine CHP Trabzon Bölgesi müfettişi Seyhan Milletvekili Kemal Çelik'in raporları yer almış ve son değerlendirmeler yapılmıştır. Mevcut yılda Halkevlerinin ve Halkodalarının durumlarının genel anlamda durumu devam etmekle birlikte gelişmelerin de olduğu gözlenmektedir. Müfettişlerin değişmesiyle birlikte yer adları ve ifadelerde kısmen farklılıklar ve yazım yanlışlıkları görülmektedir.

1943-44 Yılı Teftiş Raporlarında Rize, Pazar ve Mapavri Halkevleri ve Halkodaları

2 Kasım 1944 tarihli ve 85 sayılı Trabzon Bölgesi müfettişi Kemal Çelik'in, CHP genel sekreterliğinin 6.4.1944 tarih ve 65694/5 sayılı emirlerine karşı yazdığı cevabi raporda şu hususlara değindiğini görmekteyiz.

Rize vilayeti dâhilinde bu sene açılacak 44 Halkodasından başka eskiden mevcut vilayet merkezinde bir, Çaybaşı¹¹⁶ Yeni idari düzenleme ile Mapavri'nin ve Pazar kazalarında birer olmak üzere toplam üç Halkevi ve Gündoğdu, Ekizdere –İkizdere olması gerekir- Ardeşen nahiyeleri ile Gare, Melyat köylerinde olmak üzere beş Halkodası vardır. Rize Halkevi binasının küçük olmasına karşın mevcut Halkevleri arasında en iyilerinden biridir.1943 yılı bütçesi 6880 liradır.¹¹⁷ Faaliyetlerinden bazıları şunlardır: ¹¹⁸

Seçimler ve toplantılar talimata göre yapılmıştır. 8 milli tören ve Rize çay bayramı kutlanmıştır. Bütün milli tören ve toplantılarda saz ve milli oyun ekipleri halkın ilgisini çekmiştir. Sporun önemi gençlere ve halka anlatılmış gençlik ve denizcilik bayramlarında ödüllü müsabakalar tertip edilmiştir. Ordu vilayeti ve Rize sporcuları arasında yapılan iki futbol maçının birincisinde 4-1 Ordu, ikinci maçta da 4-3 Rize galip gelmiştir.

Altı ay içinde 40 mahkûma okuma-yazma öğretilmiş7 hava pasif koruma kursu açılmış ve bu kurslarda 188 erkek, 233 kadın yetiştirilmiş, saz ve ses kursuna 4 erkek 5 kız devam etmiştir. Ortaokul öğrencilerinin sınava hazırlanmalarını sağlamak için Halkevinde açılan ve bir buçuk ay devam eden 7 dershanede erkek-kız 200 talebeye her gün üçer saat ders verilmiştir.

Rize'nin tarihine ait malumat toplamak hevesli ve ehliyetli arkadaşlar görevlendirilmiş, halka tarihi hakikatler öğretilmek için 17 konferans verilmiş ve eski sanatları tanıtacak 155 liralık eşya alınmıştır.

Pazar Halkevi atıl durumdadır ve buna sebep reis maarif memuru Galip Kılınç Arslan'ın uyuşukluğudur. Daha sonra istifa etmiş yerine bu kez Samsun'dan gelen ortaokul müdürü atanmıştır.

Pazar Halkevi kiradadır. Çay, elma, tütün, susuz pirinç yetişen bu kazada bir Halkevi binası yaptırılması çok yerinde görülmektedir. Daha önceki

¹¹⁶ bk. dp. 23.

¹¹⁷ BC.4.490.1.0. 1002.870.1-6.

¹¹⁸ BC.4.490.1.0. 1002.870.1-7.

raporlardaki ifadelerle göre ilk defa bölgenin Sosyo-ekonomik yapısı ile ilgili bir ifade burada belirtilmiştir. Çay ziraatının gelişmesi ve bölgenin tarımsal yapısının güçlendiği görülmektedir.

Çaybaşı Halkevi'nin reisi vekâleten çay memuru Rical Tekin genç ve çalışkan biridir. Askerlik görevini tamamlamış ve görevinin başına tekrar geçmiştir. Halkevinin ve odalarının çalışmaları iyidir. Her geçen gün daha da iyi olmaktadır.

Bölgeye ziyarete gelen milletvekillerinin bu Halkodaları ile ilgili görüşlerini paylaşan müfettiş,¹¹⁹ Halkevlerinin durumu ve bu dönemdeki tenhalığı ile ilgili de ilk kez farklı değerlendirmeler yapmıştır. Bunun nedenlerini şöyle izah etmektedir.¹²⁰ Çay ve fındık toplama mevsimi. Halk bu işlerle meşguldür. O zaman toprak vergisinin ve devlet hissesinin alınması için eli kalem tutan herkes köylere gönderilmiştir. Yayla mevsimi olduğundan halk yaylalara gitmiştir. Rize ve havalisi halkının çalışmak için başka yerlere gittikleri mevsimdir.

Sonuç

1940-1944 yılları arasında CHP parti müfettişlerinin yaptıkları teftişler sonunda partinin birer yan örgütü olarak çalışan Halkevleri ve Halkodaları hakkında raporlar hazırlamışlardır. Bu hazırlanan raporlardan biri de Rize, Pazar ve Mapavri(Çayeli) Halkevi ve Halkodaları ile ilgilidir. Bu teftiş raporları çerçevesinde ele aldığımız çalışmada Rize, Pazar ve Mapavri (Çayeli) Halkevlerini ve Halkodalarını ve çalışmalarını raporlar ışığında değerlendirildi

Halkevleri yılda iki kez denetlenir ve denetim raporları genel merkeze gönderilirdi. Eksikler ve yapılması gerekenler açıkça belirtilir ve eksikliklerin tamamlanması istenirdi. Çoruh Bölge Müfettişi Muğla Milletvekili Cemal Karamuğla, 1940-1944 yılları arasında hem siyasi parti teşkilatlarını hem de Halkevleri ve halk odalarını teftiş etmiş raporlar düzenlemiştir.

Bu teftişlerde, raporlara baktığımız zaman birbirinin benzeri sorunların sık sık tekrarlandığı, zamana ve imkânlarla göre mevcut gelişmelerin olumlu olduğu görülmektedir. Mevcut sorunların toplumsal sorunlardan bağımsız düşünülmemeyeceği dikkate alınırsa Türkiye Cumhuriyeti'nin erken dönemlerinde pek çok konunun çözülmesi noktasında yetersizlikler oldukça fazladır.

¹¹⁹ CHP Genel Sekreterliğinin Trabzon bölge müfettişi Seyhan Mebusu Kemal Çelik'e 6 Nisan 1944 tarihli ve 5/5694 sayılı yazısı. *BCA.490.1.0. 1002.870.1-9-10*, II. Büro Şefliğinin V. Büro Şefliğine yazdığı 1 Nisan 1944 tarih ve 2/6778 sayılı yazı. *BCA.490.1.0. 1002.870.1-4-5* ve V. Büro Şefliğinin II. Büroya yazdığı 17 Kasım 1944 tarih ve 5/17679 sayılı yazı. *BCA.490.1.0. 1002.870.1-3*.

¹²⁰ *BCA. 490.1.0. 1002.870.1-8*.

Raporlarda dikkat çeken en önemli konu merkezden uzakta bu taşra kuruluşları ideal ve çalışkanlık ve bir vatansızlık duygusu içinde çalışmalarını fedakârca yürütmüşlerdir. Olanaksızlıklar içinde adeta yaratmaya çalışmışlardır. Partinin bu kuruluşlara çok fazla maddi desteği olamamıştır.

Ancak maddi imkânsızlıklar, binaların faaliyetler için yetersiz kalması, üye azlığı, eğitilmiş ve ilgili kadroların noksanlığı, faaliyetlere katılımın yetersizliği gibi faktörler bu etki ve katkının sınırlı kalmasına neden olmuştur. Başarıyı düşüren bir başka neden ise şehrin pek çok yönden geri kalmışlığı ve bu konuda Halkevinin üzerine düşen yükün fazlalığıdır. Bölgenin fiziki yapısının dağınıklığı, nüfusun azlığı, dış göçün fazla olması bu olumsuzlukları artıran diğer nedenlerdir.

Halkevlerinin amaçlarının devrimleri halka götürmek ve bununla birlikte bir kültür hareketi başlatmak olduğu bilinmektedir. Bir çağdaşlaşma hareketi olarak değerlendirilmektedir. Ancak halkın okur-yazarlık oranının çok düşük olması, geleneksel anlayış ve inanışların, cehaletin olduğu bir ortamda bu kurumlar istenilen başarıyı tam olarak gösterememişlerdir.

Halkevleri ve Halkodalarının bu çevrede toplum üzerinde yaptıkları etkiler itibarıyla olumlu olduğunu söylemek mümkündür. İmkânlar ve çalışmalarında başarılı olmaları bakımından Rize merkez ve Pazar kazası öne çıkarken Mapavri (Çayeli) biraz geride kalmıştır. Aynı durum Halkodaları bakımından da aynıdır. Gare ve Gündoğdu ve Ardeşen Halkodaları çalışmalarını iyi bir şekilde yürütürken diğerlerinin kısmen başarılı oldukları ifade edilmiştir.

Kültürel ve sosyal çalışmaları içinde konferanslar düzenlemişler, öz Türkçe kelimelerin öğretilmesi gibi çalışmalar yapmışlardır. Okuma-yazma oranlarının artırılması için çalışmalar yapmış, kütüphane ve kitabı köylere kadar taşımışlardır.¹²¹ Bu yönüyle bir aydınlanma hareketi başlatmışlardır. Rize tarihinin araştırılması için temsilciler seçilmiş, yöre kültürünün, araştırılması halk kültürü derlemeleri yapılmıştır.

Başta Rize merkezde olmak üzere Pazar kazasında spor faaliyetlerine önem verilmiştir. Çeşitli alanlarda yapılan spor faaliyetleri ile sağlıklı bir nesil yetiştirilmesi yönünde önemli katkılar sunmuşlardır. 1970'li ve 80'li yıllarda, önce batıda başlayıp sonra yurdumuzda da moda olan halk koşuları ve halk sporları 1930'lu ve 1940'lı yıllarda Halkevleri öncülüğünde yapılmış ve geleneksel hale getirilmiştir.¹²²

¹²¹ “1927 yılında yurt çapında okuma-yazma oranı %11, 1930-1931 öğretim yılında ilkokul sayısı 6598, ilkokul öğrenci sayısı da yaklaşık 490 bindir.” Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi* Ankara, 1982, s. 216-217.

¹²² Zeyrek, *age.*, s. 89.

Sosyal yardım şubeleri Köycülük şubesi ile ortak faaliyetlerle köylerde geziler yapmak suretiyle kimsesiz ve fakir ailelere yardımlar yapmış karşılıksız ilaç dağıtmışlardır. Kimsesiz çocuklara, cezaevlerindeki insanlara yardım eli uzatılmıştır. Onlara meslek öğretimi ve kültürel, psikolojik ve ekonomik yönden güçlendirmeyi amaçlayan kurslar yapılmıştır. Kötü alışkanlıkların bertaraf edilmesi yönünde rehabilite çalışmaları yapılmıştır.

Köylünün kalkındırılması bakımından ve Atatürk'ün köylüyü milletin efendisi yapmak noktasındaki hedefini gerçekleştirmede yurt genelinde olduğu gibi Rize ve çevresinde de önemli çalışmalar yapılmıştır. Nitekim raporlarda ifade ettiğimiz gibi Nahiye ve köylere gezilerde bulunmak ve köy işlerine dair konuşmalar yapmak, köy sorunlarını tespiti ve bunların çözümünü sağlamak gibi çalışmalar yapılmıştır. Köy ve mahallelerde çay ziraatı teşviki yapmak, ilk etapta 15.000 dekarlık çay bahçesi oluşturmaya çalışılmıştır. Sebze ve diğer zirai işlerde de gerekli eğitim çalışmaları yapılmıştır.

Yurt genelinde ortak amacı gerçekleştirmek adına Halkevleri ilkleri gerçekleştirmiş, Rize ve çevresinde de bu ilkler zamanla yerleşmiştir. Örneğin radyo, sinema, tiyatro, bando, resim ve spor gereçleri, yazlık sinema ilk defa buralarda görülmüştür.

Buna bağlı olarak olumsuz bir durum olarak da daha çok Batı'cı bir anlayış yerleştirilmeye çalışılmıştır. Mozart, Bethoven gibi batılı sanatçıların müzikleri çalınmış, geleneksel müzik unsurları ihmal edilmiştir.¹²³

Rize, Pazar ve Mapavri(Çayeli) de yapılan çalışmalarla Halkevleri yörenin ekonomik yönden de kalkınması için çalışmalar yapmıştır. Her yıl şubelerin yapacakları çalışmalar Halkevi ve Halkodaları yöneticileri tarafından hazırlanmıştır. Bu konularla ilgili yıllık planlar hazırlanmış eksikler dilekçe mahiyetindeki çizelgelerde dilek unsuru olarak yer almıştır. Genellikle bu dilek ifadesi maddi destek talebi şeklinde çizelgelerde yer almıştır.

Ekonomik kalkınma bakımından Rize ve çevresindeki Halkevleri yaptıkları çalışmalarla önemli yararlar sağlamışlardır. Halıcılık, çiçekçilik, biçki-dikiş gibi kadınların bir meslek öğrenme beceri ve bilgilerini artırmak amaçlanmıştır. Ekonomik bakımdan en çok çay yetiştiriciliği ve ziraatı konusunda seminerler ve köy gezileri yapılmıştır. İmece ve yerli malı kullanma kültürüne önemli katkılar sunmuşlardır.

Yukarıda belirttiğimiz gibi bütün faaliyet alanlarında Rize Halkevinin, Pazar ve Mapavri Halkevlerine nazaran daha iyi olduğu söylenebilir. Ancak özellikle Pazar şubesi fedakârca çalışmalarını sürdürmüş, fakat Mapavri müfettişlik raporlarında da yansıdığı gibi beklenen başarıyı gösterememiştir.

¹²³ *age.*, s. 93.

Sonuç olarak belirtmek gerekirse, Rize Halkevi ve Pazar ve Mapavri Halkevlerinin kuruluşuyla birlikte yaptıkları çalışmalar sonunda şehrin ekonomik, sosyal ve kültürel hayatına önemli etkiler yapmışlardır. Yapılan faaliyetlerle toplumun her kesime hitap etmeye çalışılmıştır. Okuma-yazma kursları ile halkın okur-yazarlık oranının artırılması, dil, tarih ve folklor alanlarında araştırmalar yapması, sağlık başta olmak üzere güncel konularda halkı bilinçlendirmesi ve kütüphanesi aracılığıyla okuma alışkanlığını geliştirmesi bu faaliyetlerin en önemlileridir.

Kapatılma nedenleri ne olursa olsun erken cumhuriyet dönemi kurumlarının birçoğu gibi Halkevleri ve Halkodaları görülen eksiklikler ve uygulama hataları yüzünden ya hep ya hiç mantığı ile kapatılmışlardır. Oysa bu kurumların islahı yoluyla sürdürülmesi çağdaşlaşma ve kalkınmanın yerelden merkeze daha hızlı gerçekleşmesini sağlayabilirdi.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

490.1.0.1002.870.1.

490.1.0.1391.617.1.

490.01.698.375.1.

490.01.699.376.1.

490.01.699.378-1.

490.960-1.

490.1.0.699.376.1.

490.1.0.1002.870.1.

490.1.990.831.3.

Resmî Yayınlar

T.B.M.M. Tutanak Dergisi (1951) Cilt 9, Dönem IX, Toplantı 1, T.B.M.M. Basımevi, Ankara s.741

T.C. Resmi Gazete (1951) 11 Ağustos.

CHP Halkevleri ve Halkodaları, 1932-1942.

CHF Halkevleri Talimatnamesi (1932) Hâkimiyeti Milliye Matbaası.

Sürelî Yayınlar

Cumhuriyet (1932) 21-22 Şubat.

Akşam (1932) 20-21 Şubat.

Kitaplar, Makaleler ve Tezler

- İdealist İttihatçı Bir Muallim Selim Sırrı Tarcan (Hatırat) Selim Sırrı Tarcan (2017)*
Haz. Erhan ÇİFCİ, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul.
- AKŞİN Sina (2010) *Kısa Türkiye Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 11. Basım, İstanbul.
- AKYÜZ Yahya (1982) *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara.
- ARIKAN Zeki (1999) Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi, *Atatürk Yolu*, Cilt 6, Sayı 23, Mayıs.
- ÖZACUN Orhan (1996) Halkevlerinin Dramı, *Kebikeç*, Sayı 3, s. 87-95.
- ARUN A. Cevdet (1998) Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Beden Eğitimi Öğretmeni Yetiştirmede Öncü Selim S. Tarcan’dan Sonra Gelen Kuşak’tan Vildan Aşır Savaşır. *Beden Eğitimi ve Spor Araştırmaları Dergisi*, Cilt 8, Sayı 20, s. 9-12.
- BAŞARAN Sinan (2017) *Rize Siyasi Tarihi, (1923-1950)* Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Trabzon
- CANDAN Nurullah - BAĞIRAN Tanju (2010) Türk Ocaklarından Halkevlerine: Türkiye’de Sporun Erken Dönem Öyküsü. *Gaspi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, Cilt XV, Sayı 3, Temmuz, s. 17-32.
- ÇAVDAR Tevfik (2004) *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi, 1839-1950*, İmge Kitabevi, Ankara.
- ÇEÇEN Anıl (2000) *Atatürk’ün Kültür Kurumu. Halkevleri*. Cumhuriyet Kitapları, İstanbul.
- KARADAĞ Nurhan (1989) Halkevi Oyun Dağarcığı, *Erdem*, Cilt 5, Sayı 13, Ocak, s. 81-122.
- ODABAŞ Ali (2003) *Muğla Halkevi*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- TOKSOY Nurcan (2007) *Halkevleri. Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak*, Orion Kitabevi, Ankara.
- (2011) Türk Ocakları’ndan Halkevlerine, *Türk Yurdu*, Yıl 100, Sayı 283, Mart, s. 185-192.
- ÜSTEL Füsun (2017) *İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları 1912-1931*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- YAŞAR Hakan (2010) Yurtdışında Bir Kültür Kurumu. Londra Halkevi, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu*, Sayı 45, Bahar, s. 177-215.
- ZEYREK Şerafettin (2006) *Türkiye’de Halkevleri ve Halkodaları*, Ankara.

ZÜRCHER E. Jan (2006) *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul.

İnternet Kaynakları

Çayeli Tarihi, *Çayeli Belediyesi Resmî İnternet Sitesi*
<https://www.cayeli.bel.tr/tr/98/IS-YERI-SAATLERI/CAYELI-REHBERI> (Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2021).

KAR Fatih Sultan (2021) Rize Futbolunun Mihenk Taşları: Halkevişpor ve Şarşpor, *Rize'nin Sesi*, 11 Ocak, <https://www.rizeninsesi.net/haber-rize-futbolunun-mihenk-taslarI-halkevişpor-ve-sarşpor-179111.html>. (Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2021).

Ekler

Resim 1. Rize Halkevi Binası.

(Fatih Sultan Kar, *Evvel Zaman İçinde Rize, Rize Vitrini Ajans, İstanbul, 2010, s.151.*)

Resim 2. Rize CHP Binası.

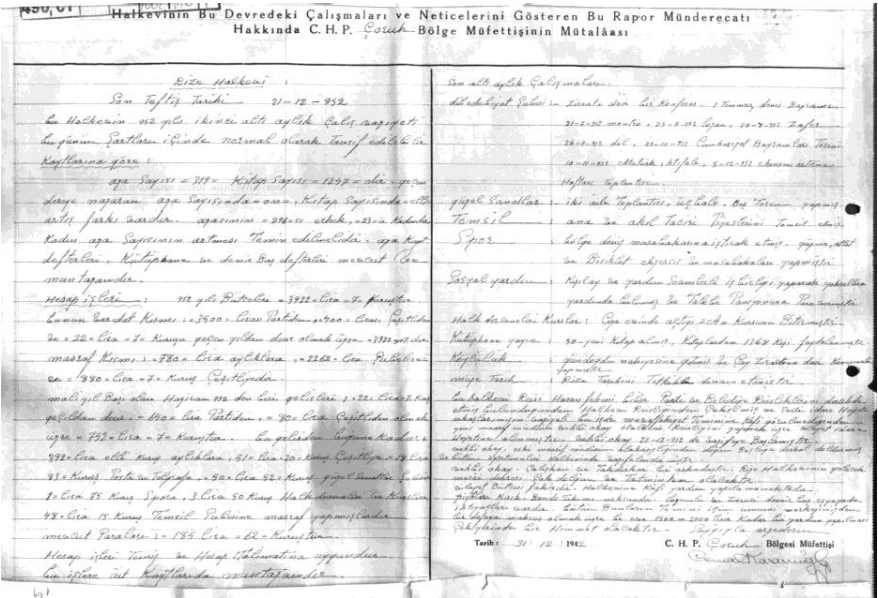
(Kar, *age.*, s. 252)

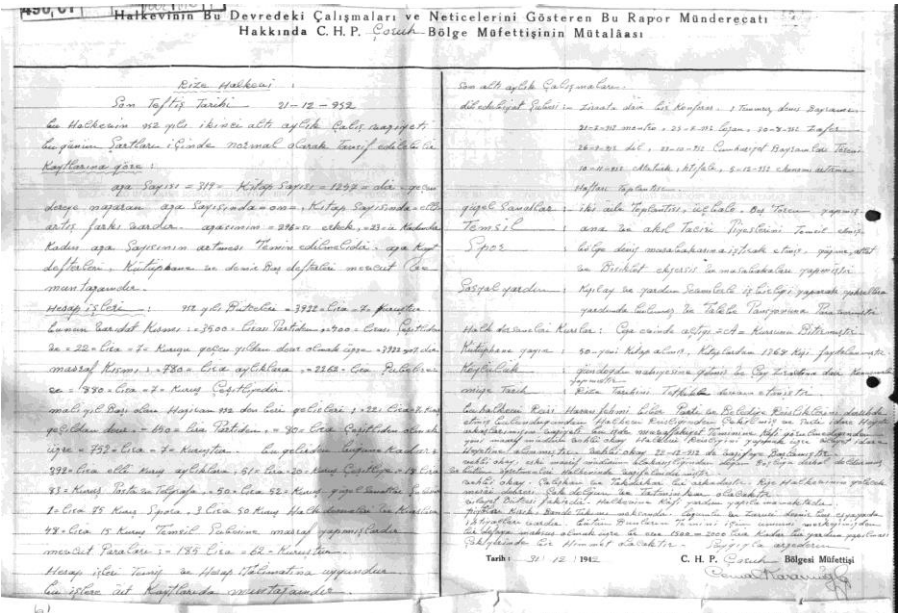
Resim 3. Rize Halkevi, Temsil Şubesi.
(Kar, age., s. 261)

SİBE KOMİTELERİNİN KENESİ SÜBELERİ VE HALKEVİ BİREK HEVİYİNİN TEKNIK VE TAYİNİNİN GÖRÜMLERİ GELECEK YIL ÇALIŞMA PROGRAMININ ANA HATLARINI GÖSTERİR TABLO		
<p>I) DİL VE EDEBİYAT SÜBESİ PROGRAMI ÖZÜ:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- Türkçe konuşma konferansları 2- Çiftlik ve Halkevi yapma dersleri 3- Okul ve Halkevi yapma dersleri 4- Okul yapma dersleri 5- Çiftlik ve Halkevi yapma dersleri 6- Milli Bayramların öğütleri <p>II) GÜZEL SANATLAR SÜBESİ PROGRAMI ÖZÜ:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- İla müzikleri 2- Halk müziği 3- Milli ve mahallî müzikleri 4- Okul ve Halkevi müzikleri 5- Halk müziği <p>III) TARSİM SÜBESİ PROGRAMI ÖZÜ:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- Milli ve mahallî tabakalar 2- Halk ve mahallî tabakalar 3- Okul ve Halkevi tabakaları <p>IV) SPOR SÜBESİ PROGRAMI ÖZÜ:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- Sporla ilgili kitaplar 2- Okul ve Halkevi sporları 3- Halk ve mahallî sporları 4- Milli Bayram sporları <p>V) SOSYAL YARDIM SÜBESİ PROGRAMI ÖZÜ:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- Okul ve Halkevi yardımları 2- Okul ve Halkevi yardımları 3- Halk ve mahallî yardımları 4- Milli Bayram yardımları 5- Halk ve mahallî yardımları <p>VI) HALK DERGİLERİ VE KURS LAR SÜBESİ PROGRAMI ÖZÜ:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- Okul ve Halkevi dergileri 2- Okul ve Halkevi kursları 3- Halk ve mahallî dergileri 4- Okul ve Halkevi kursları 5- Halk ve mahallî dergileri <p>VII) KÜTÜPHANE VE YAYIN SÜBESİ PROGRAMI ÖZÜ:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- Okul ve Halkevi kütüphaneleri 2- Okul ve Halkevi yayınları 3- Halk ve mahallî kütüphaneleri <p>VIII) KOYÇUK SÜBESİ PROGRAMI ÖZÜ:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- Okul ve Halkevi koyçukları 2- Okul ve Halkevi koyçukları 3- Halk ve mahallî koyçukları <p>IX) TARİH VE MİZE SÜBESİ PROGRAMI ÖZÜ:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- Okul ve Halkevi tarih ve mize dersleri 	<p>IV) SPOR SÜBESİ PROGRAMI ÖZÜ:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- Sporla ilgili kitaplar 2- Okul ve Halkevi sporları 3- Halk ve mahallî sporları 4- Milli Bayram sporları <p>V) SOSYAL YARDIM SÜBESİ PROGRAMI ÖZÜ:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- Okul ve Halkevi yardımları 2- Okul ve Halkevi yardımları 3- Halk ve mahallî yardımları 4- Milli Bayram yardımları 5- Halk ve mahallî yardımları <p>VI) HALK DERGİLERİ VE KURS LAR SÜBESİ PROGRAMI ÖZÜ:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- Okul ve Halkevi dergileri 2- Okul ve Halkevi kursları 3- Halk ve mahallî dergileri 4- Okul ve Halkevi kursları 5- Halk ve mahallî dergileri <p>VII) KÜTÜPHANE VE YAYIN SÜBESİ PROGRAMI ÖZÜ:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- Okul ve Halkevi kütüphaneleri 2- Okul ve Halkevi yayınları 3- Halk ve mahallî kütüphaneleri <p>VIII) KOYÇUK SÜBESİ PROGRAMI ÖZÜ:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- Okul ve Halkevi koyçukları 2- Okul ve Halkevi koyçukları 3- Halk ve mahallî koyçukları <p>IX) TARİH VE MİZE SÜBESİ PROGRAMI ÖZÜ:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- Okul ve Halkevi tarih ve mize dersleri 	<p>VII) KÜTÜPHANE VE YAYIN SÜBESİ PROGRAMI ÖZÜ:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- Okul ve Halkevi kütüphaneleri 2- Okul ve Halkevi yayınları 3- Halk ve mahallî kütüphaneleri <p>VIII) KOYÇUK SÜBESİ PROGRAMI ÖZÜ:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- Okul ve Halkevi koyçukları 2- Okul ve Halkevi koyçukları 3- Halk ve mahallî koyçukları <p>IX) TARİH VE MİZE SÜBESİ PROGRAMI ÖZÜ:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- Okul ve Halkevi tarih ve mize dersleri
<p>İLELER</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- Bu yılki Halkevi birleşme toplantısı ve diğer çalışmalarını 	<p>İLELER</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- Okul ve Halkevi birleşme toplantısı ve diğer çalışmalarını 	<p>İLELER</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- Okul ve Halkevi birleşme toplantısı ve diğer çalışmalarını

Belge 1. Halkevi ve Halkodaları
(BCA. 490.1.0.0.1002.870.1-26)

Belge 2. CHF Müfettişlik mütalaası (BCA. 490.1.0.0.1002.870.1-25)

Belge 3. CHF 31.12.1940 tarihli teftiş raporu (BCA. 490.1.0.0.1002.870.1-25)